

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

Hirvelä Laura-Maria

VÄKIVALLATTOMAN ELÄMÄN EVÄÄT – Väkivaltataustaisten henkilöiden ky-
vykkyudet väkivallattoman elämän tavoittelussa

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Luokanopettajankoulutus

Helmikuu 2014

Luokanopettajankoulutus		Tekijä/Author Hirvelä, Laura-Maria	
Työn nimi/Title of thesis Väkivallattoman elämän eväät - Väkivaltataustaisten henkilöiden kyvykkyudet väkivallattoman elämän tavoittelussa			
Pääaine/Major subject Kasvatustiede	Työn laji/Type of thesis Pro gradu -tutkielma	Aika/Year Helmikuu 2014	Sivumäärä/No. of pages 38+1
Tiivistelmä/Abstract <p>Tutkielmani tarkoituksena oli tutkia väkivaltataustaisten henkilöiden kyvykkyksiä väkivallattoman elämän rakentamisessa. Tutkimuskysymyksenä oli, mitkä kyvykkyudet asettuvat merkityksellisiksi väkivaltarikoksista tuomittujen elämässä heidän tavoitellessaan väkivallatonta elämää. Metodologisena lähestymistapana on narratiivinen tutkimus. Tutkimusaineisto koostuu neljästä elämäntarinallisesta haastattelusta ja aineisto kerättiin kevään 2013 aikana. Haastateltavat saatiin Oulun Settlementi Ry:n Via Vis -hankkeen kautta. Hankkeen tarkoituksena on tukea väkivaltataustaisia henkilöitä irtautumaan väkivallan kierreestä. Kaikki haastateltavat olivat miehiä. Miehet olivat erilaisissa tilanteissa väkivallasta irtautumisprosessissa: kaksi heistä oli jo päässyt vankilasta, mutta kaksi heistä suoritti vankeusrangaistustaan haastattelun aikana.</p> <p>Keskeisenä käsitteenä tutkielmassa on väkivallattomuus. Väkivallattomuutta koskevissa tutkimuksissa puhutaan väkivallasta irrottautumisesta eli desistanssista (desistance). Käsite kuvaa ihmistä aktiivisena toimijana desistanssiprosessissa. Tutkielmani kohdehenkilöiden väkivallasta irrottautumiseen vaikuttavia tekijöitä tarkasteltiin filosofi Martha Nussbaumin capabilities approach -teorian valossa, joka toimii tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä. Teoria korostaa ihmisten vapautta ja toimintakyvykkyksiä. Näistä kyvykkyyksistä Nussbaum on luonut 10 kohdan listan, mitkä asiat tekevät elämästä elämisen arvoista.</p> <p>Kaikkien tutkittavien henkilöiden kohdalla väkivallasta irrottautumisprosessiin oli vaikuttanut kuuluminen ja tunteet. Näiden kyvykkyyksien ehtona oli, että jokainen oli tuntenut ensin myötätuntoa jonkun toisen ihmisen tai jopa eläimen taholta. Näin ollen myötätunnon kokemus auttoi kohdehenkilöitä itse näyttämään tunteensa muille ja pitämään huolta muista ihmisistä. Aistien, mielikuvituksen ja ajatusten käyttö sekä koulutus toimivat elämän järjestykseen saamisen edesauttajina, kun taas käytännön järjeily sai joidenkin tutkittavien kohdalla aikaan asenteiden muuttumista. Vapaa-ajan aktiviteeteista nauttiminen toimi osalla arjen rytmittäjänä ja aggressioiden purkamiskeinona. Kaksi tutkittavista sai luonnosta nauttimisen kautta sisäistä rauhaa ja tasapainoa. Kahden tutkittavan kohdalla väkivallasta irrottautumisprosessissa oli ollut merkittävänä tekijänä uskonnollisuus ja hengellisyys. Tällaista aspektia ei kuitenkaan Nussbaumin listasta löydy, joten tämän kohdejoukon kohdalla Nussbaumin listaan voidaan tässä tutkimuksessa lisätä uusi kyvykkyys joidenkin kohdalla. Tämä tarjoaa mielenkiintoisen avauksen jatkotutkimukselle ja filosofiselle keskustelulle kyvykkyyksistä. On kuitenkin huomattava, että hengellisyys ei ollut jokaisen kohdalla merkityksellinen kyvykkyys.</p>			
Asiasanat/Keywords väkivalta, väkivallattomuus, kyvykkyudet, narratiivisuus			

Sisältö

1 JOHDANTO	1
2 VÄKIVALTA JA VÄKIVALLATTOMUUS	6
2.1 Väkiältä	6
2.2 Väkivallattomuus.....	8
3 VÄKIVALLASTA IRTIPÄÄSEMINEN NUSSBAUMIN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN VIITEKEHYKSESSÄ	13
3.1 Senin ja Nussbaumin kyvykkyysteoria.....	13
4 TUTKIMUKSEN KULKU	18
4.1 Tutkimustehtävä	18
4.2 Aineiston keruu	19
4.3 Narratiivinen tutkimus.....	21
4.4 Aineiston analyysi	24
4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset näkökulmat.....	25
5 TULOKSET	28
5.1 Tunteet ja kuuluminen merkityksellisimpinä kyvykkyyksinä	28
5.2 Aistimukset, mielikuvitus ja ajattelu	29
5.3 Käytännöllinen viisaus	30
5.4 Leikki kyvykkyytinä.....	30
5.5 Muut lajit	31
5.6 Hengellisyys kyvykkyytinä.....	31
6 POHDINTA	33
KIRJALLISUUS	35
LIITE	

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman aiheena ovat väkivaltataustaisten henkilöiden kyvykkyydet, joita he tarvitsevat väkivallattoman elämän rakentamisessa. Kiinnostukseni väkivaltailmiötä kohtaan on lähtöisin historian opintojeni ajalta, jolloin tutkin kandidaatintyössäni Iin kärjäkunnan väkivaltarikollisuutta talvi- ja jatkosodan aikana sekä sen jälkeen vuoteen 1959 asti. Tätä aihetta jatkoin myös historian pro gradu -tutkielmassani ulottaen tarkasteluni aina vuoteen 1969. Väkivaltarikollisuuden esiintymistä selitin historiallis-kulttuurisilla selitystekijöillä.

Väkivaltarikollisuuden tila nousee aika ajoin myös mediassa esille. Usein väkivaltaa koskeva uutisointi keskittyy väkivaltarikollisuuden määrään ja ilmiön esiintymisen syihin. Väkivaltaa onkin tutkittu paljon näistä näkökulmista. Suomalaisesta väkivaltatutkimuksesta voidaan erottaa sosiaalipsykologi Suvi Ronkaisen (1998, s. 7–9) mukaan kriminologinen ja oikeuspsykiatrinen tutkimus ja aggressioon liittyvä psykologinen ja biologinen tutkimus. Ensin mainitussa tutkimussuunnassa on tarkasteltu väkivaltaa tekijän tai jonkin erityismuuttujan kautta. Jälkimmäisessä on tarkasteltu aggressiivisuuden perinnöllisyyttä, aggressiota persoonallisuuden osana ja sen yhteyttä sosioekonomiseen taustaan. Näiden kahden väkivaltatutkimussuuntausten lisäksi on tutkittu audiovisuaalista väkivaltaa eli television vaikutusta katsojiin. Lisäksi Suomessa on tutkittu myös perheessä tapahtuvaa väkivaltaa.

Suomalaisissa rikollisuutta koskevissa tutkimuksissa on keskitytty pääosin vankeusajan kokemiseen ja siitä selviytymiseen, mutta vain vähän vangin elämänselämykseen, saati sitten rikollisuudesta irrottautumiseen (Kyngäs 2000, s. 12–13; Kivivuori 2008; Ronkainen 1998). Muutaman viime vuosikymmenen aikana rikollisuudesta irrottautuminen onkin noussut uudeksi näkökulmaksi ja siihen liittyvä tutkimus on kasvanut nopeasti (Viikki-Ripatti 2011, s. 197; Timonen 2009, Kyngäs 2000; Healy 2010; Laub & Sampson 2001, 2003; Maruna 2001). Tutkielmani antaa uuden näkökulman väkivaltatutkimuksen kentälle väkivallattomuuden mahdollisuuksista väkivaltataustaisilla henkilöillä.

Myös vankeinhoitolaitoksen suhtautuminen vankien auttamiseen on muuttunut, sillä aiemmin heidän näkemyksensä oli, että vankilasta vapautuvien myöhempään rikolliseen käyttäytymiseen ei pystytä vaikuttamaan ainakaan lyhyiden vankilajaksojen aikana. Lisäksi vankeinhoito on pitänyt epäeettisenä vankien myöhempään elämään puuttumista. (Pajujoja 1993, s. 9, 14.) Nykyään vankeinhoitolaitoksessa erilaiset projektit, jotka pyrkivät auttamaan vankeja pääsemään irti rikollisuuden kierteestä, ovat arkipäivää. Esimerkiksi

2000-luvun alussa noin 300–500 lainrikkojalle tarjottiin erilaisten projektien palveluja. Eri-tyisten kuntoutustoimien tarpeessa oli vuositasolla noin 7 000 lainrikkojaa. (Järvelä, Kääriäinen & Valokivi 2002, s. 17.)

Projektit ovat tuottaneet myös tutkimusta. Tällainen on muun muassa Helena Timosen väitöskirja (2009), jossa hän on kuvannut seitsemän väkivaltarikoksista tuomitun miehen elämäntapaa ja siinä tapahtuvia muutoksia. Tutkimus käynnistyi 2000-luvun alussa, jolloin käytiin keskustelua suuren vankiryhmän, väkivaltarikollisten, kuntoutuksesta. Tutkimukseen saatiin haastateltavat Suomen ensimmäisen väkivaltarikollisille suunnatun kuntoutusohjelman, Oma-ohjelman kautta. (Timonen 2009, s. 2.)

Margit Kynkään (2000, s. 12) mukaan Suomessa ei ole juurikaan tehty kvalitatiivista tutkimusta koskien rikoksiin syyllistyneiden nuorten taustasta ja varhaisista elämänvaiheista ja kokemuksista. 1990-luvulla Suomessa kiinnostuttiin marginaaliryhmien tutkimisesta, kuten kodittomista, toimeentulotukea saaneista ja kehitysvammaisista. Varsinaisia seurantatutkimuksia vankilasta vapautuneista ei ole Suomessa tehty. Kyngäs tutki omassa väitöskirjassaan rikoksista tuomittujen elämää ennen vankeutta, vankeuden aikana sekä sen jälkeen.

Vanhempaa rikollisuudesta irrottautumista koskevaa suomalaista tutkimusta edustaa Juha Kääriäinen. Hänen tutkimuksensa kohdistui niihin miehiin, jotka olivat jääneet vankeinhoitolaitoksen ”vakioasiakkaiksi”. Kääriäinen selvitti näiden miesten elämäntapaa ja siinä tapahtuneita muutoksia. (Kääriäinen 1994, s. 13–14.) Tämän tutkielman näkökulmasta mielenkiintoisia ovat Kääriäisen tulokset miesten luopumisesta rikollisesta urasta ja siihen johtaneista syistä. Hän puhuu rikosurasta luopumisen työntö- ja vetovoimista. Rikollisesta urasta luopumisessa on Kääriäisen mukaan kysymys siitä, että alamaailma ei ole enää houkutteleva, kun taas ”normaalin” yhteiskunnan vetovoima puolestaan lisääntyy. Yleisin syy luopumiseen oli kyllästyminen ja väsyminen, jotka kulkivat käsi kädessä haastateltavien tarinoissa. Rikoksettoman elämän vetovoimiksi muotoutuivat alkoholin kohtuukäyttö, puoliso ja työ. Vain yksi haastateltavista mainitsi uskoontulon. Kääriäinen piti tutkimuksessa kaikkia luopuneita yhdistävänä tekijänä jotakin resurssia, taitoa tai kykyä, jonka avulla luopuneet pystyivät integroitumaan takaisin yhteiskuntaan. (Kääriäinen 1994, s. 257–268.)

Tuoreinta tutkimusta vankien elämäntapasta edustaa Tanja Äärelä, joka on tutkinut omassa väitöskirjassaan vankien kouluajoja. Lähes kaikki Äärelän haastateltavat, yhtä lukuun ottamatta, ovat koulupudokkaita. Tutkimuksen mukaan suurimmalla osalla nuorista vangeis-

ta riskitekijöitä liittyi jo heidän kasvuympäristöönsä. Haastateltavat moittivat koulua siitä, ettei heidän kasvuolosuhteitaan otettu koulussa huomioon. Lisäksi koulun käynnistä puuttui mielekkyys. Haastateltavien mukaan koulumielekkyys muotoutuu esimerkiksi kokemuksesta, että on samantarvoinen kuin muut oppilaat. Äärelän haastateltavien puheissa eriarvoisuuden kokemus on voimakas. Yhteistä haastateltaville oli varhain alkaneet ongelmat ja niiden kasautuminen. Äärelän johtopäätös tutkimustuloksista onkin, että tärkeintä, mitä koulu voi lapselle ja nuorelle antaa, on välittäminen ja tunnustuksen antaminen. (Äärelä 2012, s. 243–247.)

Tutkielmani sivujuonteena kulkee monikulttuurisuus, sillä tutkittavista kohdehenkilöistä yksi on maahanmuuttajataustainen. Päivi Honkatukia ja Leena Suurpää ovat tutkineet vähemmistöihin luokiteltujen nuorten miesten rikollisuutta osana heidän elämänsä kulkuaan. Tutkimuksessa ei noussut mitään erityistä syytä rikollisuudelle. Nuorten kertomuksissa rikokset yhdistettiin monenlaisiin elämänsä kulun vaiheisiin: maahanmuuton yhteydessä koettuihin traumaattisiin asioihin, päihteiden käyttöön, perhesuhteisiin liittyviin ongelmiin sekä asunnon ja työ- ja opiskelupaikan saamisen vaikeuksiin. Haastateltavat miehet kokivat, että he olisivat tarvinneet enemmän apua suomalaisilta sosiaaliviranomaisilta rikollisesta elämästä irrottautumiseen. Lisäksi he pitivät suomalaisten kavereiden hankkimista rikollisuudesta irrottautumista helpottavana tekijänä. Rikollisuudesta irrottautuminen on kokonaisvaltainen elämänmuutos, sillä sen myötä arkinen elämä ja elinpiiri muuttuvat. Honkatukian ja Suurpään tutkimuksessa viranomaishaastatteluissa korostui ajatus, että nuorten välisiin suhteisiin ja heidän asioihinsa ei haluttu puuttua. Tätä perusteltiin lähinnä sillä, että viranomaiset eivät ole tarpeeksi koulutettuja kohtaamaan sellaisia ihmisiä, jotka ovat kokeneet traumaattisia asioita. (Honkatukia & Suurpää 2012, s. 121–152.)

Tutkielmani aineisto koostuu väkivaltarikoksista tuomittujen kertomuksista omasta elämästään ja selviytymisestään. Näin tutkielmani lähestymistavaksi muotoutui luonnollisesti narratiivinen lähestymistapa. Haastatteluissa on läsnä henkilön koko siihenastinen elämä: lapsuus, nuoruus, ongelmien alku, ystävyys- ja parisuhteet, vankila-aika, muutoshalukkuus sekä siihen vaikuttaneet tekijät. Haastateltavat on saatu tutkimukseen mukaan Oulun Setlementti Ry:n Via Vis -hankkeen kautta, joka pyrkii auttamaan väkivaltarikoksista tuomittuja tavoittelemaan väkivallatonta elämää. Projektin tiimoilta haastatteluja on tehty viisi, joista neljää haastattelua olen käyttänyt tässä tutkielmassa. Tarkoitukseni ei ole tutkia, mitä muutoksia projektiin osallistuminen tutkittavissa on saanut aikaan. Lähtökohtana on tutkia niitä yksilöllisiä, henkilöstä itsestään lähteneitä muutoksia ja varsinkin siihen

edesauttaneita kyvykkyyksiä, jotka ovat mahdollistaneet väkivallasta irti pääsemisen. Mielestäni haastateltavat ovat tehneet jo ison muutoksen elämässään lähtemällä mukaan projektiin. He ovat tiedostaneet, että heillä on ongelma, jonka he haluavat selvittää.

Tutkimus lähti liikkeelle Oulun Seudun Setlementti Ry:n ylläpitämästä Via Vis -hankkeesta. Hankkeen avulla haastateltavat henkilöt pyrkivät väkivallattomaan elämään väkivaltaisen käyttäytymisen jälkeen. Hanke on suunnattu 18–39-vuotiaille henkilöille, jotka ovat käyttäneet väkivaltaa kodin ulkopuolella heidän menettäneensä malttinsa (impulsiivinen väkivalta), saadakseen itselle hyötyä (välineellinen/taloudellista hyötyä tavoitteleva väkivalta), osana järjestäytyneitä rikollisuutta tai suunniteltua koulu- ja joukkosurmaa. Via Vis -projektissa heille annetaan yksilöllistä tukea haluamansa elämänmuutoksen toteuttamiseksi. Projektin ”tavoitteena on olla mukana luomassa väkivaltatyön toimintakulttuuria Oulun seudulle yhdessä muiden väkivaltatyötä tekevien toimijoiden kanssa. Yksilötasolla tavoitteena on asiakkaiden väkivaltarikosten väheneminen tai niiden loppuminen kokonaan”.

Tutkielmani mahdollistaa yhteiskuntamme marginaalissa olevien tai sieltä nousseiden ihmisten äänen esille tuomisen. Tutkielmallani haluan vaikuttaa ihmisten asenteisiin vankeja kohtaan. Yleensä kerran rikoksen tehnyt kuuluu aina valtavirrasta poikkeavaan ryhmään. Heidän oletetaan käyttäytyvän poikkeavan määrään mukaisesti. Tällä tavoin näille ihmisille ei edes anneta muuta käyttäytymisen vaihtoehtoa.

Tutkielmani aiheen vuoksi tutkielmaa voi olla aluksi varsin vaikea mieltää kasvatustieteelliseksi tutkimukseksi. Se antaa kuitenkin paljon näkökulmia ja ajattelun aiheita kasvatustyössä toimiville ihmisille. Toivon, että tutkielmani osoittaa ennaltaehkäisevän työn tärkeyden lasten ja nuorten parissa työskenteleville. Lisäksi se tuo esille väkivallasta irrottautumiseen tarvittavien kyvykkyyksien ohella syitä väkivaltaiselle käytökselle. Tutkielma osoittaa, että taustalla ovat usein pitkään jatkuneet ongelmat, joihin ei ole puututtu. Tämä puolestaan muistuttaa, kuinka tärkeää on lasten ja nuorten ongelmiin puuttuminen arvos-tamisen ja myötätunnon hengessä (Nussbaum 2013; Lynch, Baker & Lyons 2009, Manninen 2013). Vakavien aiheiden läpikäymisestä huolimatta tutkielmaani valaisee toivo. Ihmisillä on tietysti edellytyksin kompetensseja selviytyä vaikeistakin elämäntilanteista. Välittävä aikuinen on tärkeässä roolissa siinä, että vaikeuksissa kamppaileva lapsi tai nuori tietää olevansa tärkeä ja aikuinen kykenee ohjaamaan nuorta löytämään itsestään omat vahvuutensa.

Tutkielmani rakenne poikkeaa perinteisestä pro gradu -tutkielman rakenteesta, sillä se on artikkelimuotoinen. Tässä yhteenvedossa esittelen väkivallan ja väkivallattomuuden tematiikkaa, tutkielmani teoreettista viitekehystä ja tutkielman suorittamista. Tämän jälkeen tutkimustulokset esitellään lyhyesti. Artikkelia on ehdotettu vertaisarvioituun Sosiologia-lehteen.

2 VÄKIVALTA JA VÄKIVALLATTOMUUS

Väkivallalla viitataan tässä tutkimuksessa fyysiseen väkivaltaan. (Kiilakoski 2009; Kivi-vuori 2008; Jokinen 2000.) Väkivalta on kuitenkin ihmisen kokemuksesta riippuvainen, sillä kaikki eivät koe väkivaltaa samalla tavoin. Väkivallan määrittelyssä on tyypillistä väkivallan jakaminen sekä henkiseen että fyysiseen väkivaltaan. Väkivalta kohdistuu ihmiseen, jolta on väkivallan myötä viety hänen fyysinen koskemattomuutensa. Väkivallan vastakohtana on väkivallattomuus. Aiemmin väkivaltaan turvautuvan ihmisen suhtautumisessa väkivaltaa kohtaan on tapahtunut muutosta, kun hän ei enää käyttäydy väkivaltaisesti. Tässä luvussa avaan väkivallan ja väkivallattomuuden käsitteitä ja niistä käytävää keskustelua.

2.1 Väkivalta

Väkivallan määrittelyjä on olemassa useita. Maailman terveysjärjestön WHO:n käyttämän määritelmän mukaan ”väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön ja joka johtaa tai joka voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen.” Määritelmä keskittyy tekoon, ei niinkään teon mahdollisiin seuraamuksiin. WHO:n väkivallan määrittelyssä otetaan huomioon myös väkivallalla uhkaaminen, eikä vain fyysistä väkivaltaa, joksi väkivalta usein mielletään. Lisäksi määritelmä kattaa väkivaltaisiksi teoiksi myös ne, joista tekijä ei saa rangaistusta. (Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti 2005.) Väkivallan ja väkivaltarikollisuuden välinen ero täytyykin pitää mielessä. Rikoksesta puhuttaessa teko on tuomittu yhteisön tasolla. Väkivaltaa kuitenkin esiintyy paljon enemmän kuin mitä rikostilastot antavat ymmärtää. Määrällinen väkivaltatutkimus on keskittynyt usein vain poliisin tietoon tulleiden väkivaltarikosten esittelyyn piilorikollisuuden jäädessä vähemmälle huomiolle.

Väkivalta yhdistetään usein miehisyyteen ja sitä pidetään miehille sallitumpana kuin naisille. Väkivalta onkin sukupuolittunut ilmiö, sillä väkivallan tekijä on lähes aina mies. Väkivallan tavoitteena on toisen ihmisen alistaminen ja kontrollointi. Se voi olla sekä henkistä että fyysistä. Pelkoa pidetään yleensä väkivallan tunnusmerkkinä. Väkivalta on subjektiivinen käsite: jokainen ihminen kokee eri tavalla, mikä on väkivaltaista käytöstä. (Jokinen 2000, s. 12–14; Ronkainen 2013.) Ronkaisen (2013) mukaan teon nimeäminen väkivallak-

si riippuu siitä, millainen tilanne on, millaisia näkyviä seurauksia tilanteesta koituu ja keitä siinä on osallisina. Myös tilanteeseen osallistuneiden välinen voimatasopaino vaikuttaa siihen, pidetäänkö tilannetta väkivaltaisena. Lisäksi Ronkainen nostaa artikkelissaan esille väkivallan yhteyden kontrolliin ja vallankäyttöön. Esimerkiksi parisuhteessa väkivaltaa tehneet miehet pitävät tekojaan oikeutettuna tilanteissa, joissa he joutuvat ahtaalle suhteessa puolisoon. Lisäksi miesten välistä väkivaltaa ei aina pidetä rikoksena, vaan se koetaan osana mieheksi kasvamista (Honkatukia & Suurpää 2012, s. 132). Jos uhri ei pidä häneen kohdistuvaa tekoa väkivaltaisena, kyse voi olla myös siitä, ettei hän tiedä muunlaisesta kohtelusta.

Fyysistä ja henkistä väkivaltaa kutsutaan suoraksi väkivallaksi. On olemassa myös rakenteellista väkivaltaa. Se on poliittisten, taloudellisten ja yhteiskunnallisten rakenteiden tuottamaa ihmisten välistä eriarvoisuutta. Tästä esimerkkinä ovat etnisten ryhmien sorto, riisto ja ryhmien tukahduttaminen. Kulttuurinen väkivalta pitää sisällään kulttuurin aspektit, joita voidaan käyttää oikeuttamaan suoraa ja rakenteellista väkivaltaa. Kulttuurinen väkivalta ilmenee esimerkiksi TV-sarjoissa, valtion johtajan käyttämässä symboleissa ja iskusanoissa sekä oppikirjoissa. Kulttuurista väkivaltaa ei tällöin välttämättä nähdä vääränä. (Jokinen 2000, s. 12–14, 18.)

Vappu Sunnari ym. (2002, s. 11) määrittelevät väkivaltaiseksi sellaiset toiminnot tai rakenteet, jotka alistavat toista tai toisia tai joka vähättelee heitä, riippumatta siitä, onko teko fyysinen vai ei. Näin ollen väkivalta tässä väkivallan laajemmassa määrittelyssä kattaa fyysisen, verbaalisen, emotionaalisen jne. vallan väärinkäytön yksilön, ryhmän ja sosiaalisten rakenteiden tasolla.

Tomi Kiilakoski on tehnyt tutkimuksen Jokelassa vuonna 2007 tapahtuneesta koulusurmasta. *Viiltoja* nimisessä tutkimuksessaan hän toteaa väkivallan määritelmän vaihtelevan eri käyttöyhteyksissä. Myös eri tutkimusperinteissä on omat käsityksensä väkivallasta, niin kuin myös eri kulttuureilla. Kiilakosken väkivalta -käsitteen tarkastelu lähtee myös WHO:n määritelmästä. Hän summaa kyseisen määritelmän kolmeen väkivallan muotoon: itseen suuntautuvaan väkivaltaan, ihmisten väliseen väkivaltaan ja kollektiiviseen väkivaltaan. Itseen suuntautuvalla väkivallalla tarkoitetaan itsemurhia tai itsensä tahallista vahingoittamista. Ihmisten välinen väkivalta jaetaan kahteen osaan: perhe- ja parisuhdeväkivalta ja yhteisöllinen väkivalta. Perhe- ja parisuhdeväkivaltaa esiintyy yleensä kodeissa perheen jäsenten tai parisuhteessa elävien ihmisten kesken. Yhteisöllistä väkivaltaa esiintyy puoles-

taan kodin ulkopuolella ja väkivalta kohdistuu ihmisiin, jotka eivät ole väkivallan tekijälle sukua. Kollektiivisessa väkivallassa huomion kohteena ei ole yksilö, vaan yhteisöt ja valtiot. Tähän väkivallan muotoon luetaan kuuluviksi esimerkiksi sodat ja terrorismi. (Kiilakoski 2009.)

Tässä tutkielmassa nojaudun Kiilakosken väkivallan määrittelyyn. Erilaisista väkivallan käsitteen määrittelyistä huomataan, että käsite on laaja ja monipuolinen. Väkivalta ei rajoitu vain fyysiseksi, silmin nähtäväksi teoksi. Käsitteen laajuus on aiheuttanut myös kritiikkiä. John Keanen mielestä käsitteen laajuuden vuoksi se muuttuu merkityksettömäksi ja menettää täsmällisyytensä. Tämän vuoksi Keanen mukaan väkivallan käsitteen pitäisi ulottua koskemaan vain fyysistä väkivaltaa. (Keane 2004, s. 36.) Tutkielmani kohderyhmää silmällä pitäen Kiilakosken määritelmä on kattavin ja täsmällisin. Se kattaa erilaiset kohteet, joihin väkivalta voi suuntautua, ja lisäksi se painottuu fyysiseen väkivaltaan. Tutkimieni henkilöiden väkivallan esiintulo ei ole kulminoitunut pelkästään väkivallan tekoon, josta he ovat saaneet vankilatuomion. Heidän elämäänsä on kuulunut väkivaltaa lähes kaikissa Kiilakosken luokittelemissa väkivallan muodoissa: perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa sekä yhteisöllistä väkivaltaa.

2.2 Väkivallattomuus

Kuten alussa totesin, väkivallan tutkiminen on keskittynyt pääsääntöisesti sen määrään ja syihin. Oma tutkimusintressini tässä tutkielmassa on väkivallasta irrottautumisesta. Suomessa on tehty niukasti aiheeseen liittyvää tutkimusta, mutta viime vuosina on ilmestynyt muun muassa opinnäytetöitä kyseisestä aiheesta. (Puranen 2013; Mäki 2008.)

Rikollisuudesta irrottautumisesta käytetään käsitettä desistanssi (desistance). Se on yleisesti hyväksytty tarkoittamaan rikosten tekemisen lopettamista. (Laub & Sampson 2001, s. 5.) Sari Viikki-Ripatti (2011, s. 205–206, 210) on tutkinut kahdeksaa 2000-luvulla julkaistua tutkimusta väkivallasta irrottautumisesta. Kaikissa tutkimuksissa tutkittiin rikollisuudesta irrottautumista subjektiivisen kokemuksen näkökulmasta. Rikollisuudesta irrottautuminen kuvaa ihmistä aktiivisena toimijana, ja kyseessä on pikemminkin vaiheittainen siirtyminen rikoksettomaan elämään kuin äkillinen muutos. Tämän vuoksi Viikki-Ripatti hylkää termin irtaantuminen, sillä se tekee toimijasta passiivisen. Viikki-Ripatti nostaa artikkelissaan esille Deirdre Healyn määritelmän sille, milloin voidaan sanoa henkilön päässeen irti rikollisuudesta. Healyn mukaan kahta rikoksetonta vuotta pidetään standardina siihen, jolloin

voidaan sanoa ihmisen irrottautuneen rikollisuudesta. Tuona aikana ihmiseen ei ole kohdistettu rikosoikeudellisia seuraamuksia. (Viikki-Ripatti 2011, s. 200.)

Paljon rikollisuutta tutkinut Janne Kivivuori puhuu väkivallasta irtautumisesta. Tässäkin tapauksessa Kivivuoren näkökulma on vahvasti rikolliseen käyttäytymiseen taipumisessa kuin siitä irti pääsemisessä. Joka tapauksessa Kivivuoren mukaan rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaa kontrolli, joka rajoittaa rikollista käyttäytymistä. Kontrolliteorian kaksi päämuotoa ovat sosiaalisen kontrollin teoria ja itsekontrolliteoria. (Kivivuori 2008, s. 186.) Itsekontrolliteorian mukaan rikosalttius ilmentää heikkoa itsekontrollia eli rikoskäyttäytymistä selittää henkilön ominaisuus tai piirre. Rikokseen ryhtyvät sellaiset henkilöt, jotka haluavat tyydyttää tarpeensa heti välittämättä seurauksista. (Kivivuori 2008, s. 98.)

Sosiaalinen kontrolli tulee henkilön ulkopuolelta. Tällaisia instituutioita ovat esimerkiksi koulu, armeija, työ ja parisuhde. Sosiaalinen kontrolli voidaan jakaa vielä viralliseen ja epäviralliseen kontrolliin, ja näiden välille on hyvä tehdä ero. Virallista eli formaalista sosiaalista kontrollia on muun muassa lain noudattaminen. Toisin sanoen virallista kontrollia harjoittavat ovat virallisia instituutteja. Epävirallista eli informaalista sosiaalista kontrollia on muun muassa se, jos rikoksen tekijä lopettaa rikollisen käyttäytymisen aloitettuaan parisuhteen. Parisuhteen ja avioliiton on katsottu vähentävän rikoskäyttäytymistä. Tämä johtuu neljästä eri tekijästä. Ensinnäkin yksilön investoidessa parisuhteeseen motiivi rikosten tekemiseen pienenee, sillä henkilöllä on enemmän menetettävää. Toiseksi parisuhde vie enemmän aikaa, joten se on pois henkilön vertaisryhmältä. Kolmanneksi suora kontrollivaikutus kasvaa puolison käyttäessä sitä. Neljäntenä vaikuttavana tekijänä ovat kulttuuriset odotukset eli käsitys siitä, miten parisuhteessa ollaan ja miten se vaikuttaa parisuhteessa eläviin. (Kivivuori 2008, s. 188–189, 194–195.) Työ on myös yksi tekijä, joka voi johtaa rikosuran päättymiseen. Pysyvää työsuhdetta ei haluta riskeerata rikoksia tekemällä, mutta lisäksi työ vie myös aikaa lainvastaiselta käyttäytymiseltä. Työn ohessa työnantaja voi toimia sosiaalisen kontrollin lähteenä. Lisäksi työ antaa arvokkuutta ja sisältöä elämään. (Kivivuori 2008, s. 197.) Myös iällä katsotaan olevan vaikutusta rikollisuudesta irtaantumiseen, sillä yksilöiden rikosaktiivisuus vähenee iän myötä. (esim. Kivivuori 2008, s. 191.)

Sosiaalinen kontrolli ja itsekontrolli eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan ne vaikuttavat rikoskäyttäytymiseen yhdessä ja toisistaan riippuen. Suomalaisessa nuoria koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että kaikkein rikosaktiivisin ryhmä oli se, jolta puuttui itsekontrollia ja vanhempien harjoittamaa kontrollia. Toisin sanoen vanhempien kontrolli suojaa nuorta,

mutta myös vahva itsekontrolli suojaa puuttuvan sosiaalisen kontrollin kielteisiltä vaikutuksilta. (Kivivuori 2008, s. 193–194.)

Suomessa on tehty 2000-luvulla muutamia elämäkerrallisia, narratiivisia väitöstutkimuksia vangeista ja heidän irti pääsemisestään väkivallan kierteestä. Margit Kyngäs on tutkinut omassa väitöskirjassaan nuorena rikoksenteijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuutta, vankeusaikaa ja vankeuden jälkeistä elämää. Kyngäs otti tutkimuksessaan huomioon haastateltavien koko siihenastisen elämän. Hän jaotteli tutkimusjoukon sen mukaan, miten he suhtautuivat vankeusaikaansa. Suhtautuminen riippui paljon tuomion pituudesta. Kyngäs jakoi lyhyttä vankeusrangaistusta suorittaneet kolmeen osaan: uutta oppimassa oleviin, kärsijöihin ja hyötyjiin. Pitkää vankeusrangaistusta suorittaneita Kyngäs kutsuu korjaajiksi. Tutkimuksen mukaan korjaajat viipyivät vankilassa keskimäärin hieman yli viisi vuotta. Vankilassa ollessaan he keskittyivät siihen, miten saada tekemistä vankilavuosilleen. Lisäksi he halusivat ottaa vuosista kaiken hyödyn irti ja korjata siviilielämässä tehtyjä virheitä. Osa korjaajista koki, että vankilaan joutuminen oli heille pelastus. He kokivat saaneensa elämälleen toisen mahdollisuuden, vaikkakin se oli tapahtunut toisen ihmisen surmaamisella. Kaikki korjaaja-tyyppiin kuuluvat henkilöt pitivät vankila-aikaa mahdollisuutena sellaisiin asioihin, joihin ei siviilissä ollut mahdollisuutta vauhdikkaan ja kuluttavan elämän taakia, kuten opiskeluun, päihteettömyyteen ja kuntoiluun. (Kyngäs 2000, s. 122–137.)

Uutta oppimassa olevat ja lyhyttä vankeusrangaistusta suorittavat eivät ajatelleet kriittisesti siviilielämäänsä. Heidän puheissaan oli sellainen viesti, että elämä jatkuu samanlaisena kuin ennen vankeusaikaa. Hyötyjät sen sijaan toivoivat, että vankeusaika olisi heidän viimeisensä. Monien epäonnistuneiden yritysten jälkeenkin heillä oli uskoa siihen, että he voivat muuttaa elämäntapaansa. Siviiliin pääsy tuntui heistä ahdistavalta, sillä ketään ei ollut odottamassa heitä ja entinen elämäntapa tuntui raskaalta. Elämäntapaa haluttiin muuttaa, mutta siihen ei ollut voimavaroja. (Kyngäs 2000, s. 141–142.)

Lisäksi Kyngäs jaotteli tutkimuksessaan vankeusrangaistuksen päätökseen saaneet miehet kahteen ryhmään: rikoksista irtaantuneet ja rikoskierteeseen ajautuneet. Tämän jaottelun perusteella Kyngäs on jakanut miesten elämäntapojen perusteella ryhmän selviytyjiin, riskinottajiin ja pudonneisiin. (Kyngäs 2000, s. 162–165.) Selviytyjillä oli ollut lähes poikkeuksetta tiedossa, mitä he alkavat vankeuden jälkeen tehdä. Muutamalle oli Kriminaalihuoltoyhdistyksen kautta hankittu työpaikka, yksi lähti suorittamaan asepalvelusta ja yksi oli hankkinut itselleen työpaikan. Pitkään työttömänä olleet selviytyjät lähtivät opiskelemaan

toivoen saavan sitä kautta mahdollisuuden pysyvään työsuhteeseen. (Kynäs 2000, s. 171–172.) Selviytyjien kiinnittymistä takaisin yhteiskuntaan vaikeutti rikosrekisterissä olevat merkinnät rangaistuksen suorittamisesta huolimatta. Työ oli selviytyjille ajankäytön rytmittäjä, toimeentulon takaaja ja elämän sisällön tuoja. Selviytyjät olivat lopettaneet rikosten teon ja suhtautuivat niihin nykyisin kielteisesti. Selviytyjät yrittivät murtaa stereotyyppioita, joita liittyy rikostentekijöihin. He hakeutuivat aktiivisesti yhteiskunnan eri sektoreille, kuten koulutukseen ja työelämään kohdaten aina uudelleen ennakkoluuloisen ja välttelevän yhteiskunnan, joka ei anna rikoksiin syyllistyneiden tekoja anteeksi ja päästä eroon menneisyydestään. (Kynäs 2000, s. 176–178.) Tutkielmani kohderyhmää silmällä pitäen mielenkiintoni kohdistuu Kynkään selviytyjiin, sillä selviytyjiä ja siihen pyrkiviä ovat myös tutkittavani henkilöt. Tosin kaksi tutkittavistani ei ollut vielä vapaudessa haastattelun aikana.

Helena Timonen (2009, s. 86, 88–89) tutki väitöskirjassaan miesten tarinoita elämästä ja muutoksesta vankilasta vapauteen. Tutkimukseen osallistuneiden miesten elämä oli vain ajautunut rikollisille poluille. Sieltä irti pääseminen oli vaikeaa, sillä vankilassa he saivat tekojensa kautta kaipaamaansa ihailua ja mainetta. Vankilan muurit eivät pysäyttäneet miehiä ajattelemaan, mitä he haluavat elämältään, vaan siihen piti käydä monia vankila-reissuja ennen kuin muutos heidän elämässään tapahtui. Syyt elämänmuutokseen olivat moninaiset: ikä, väsymys kuluttavaan elämään, kyllästyminen ja erilaiset ongelmat.

Ulkomaisista, väkivallasta irrottautumisen näkökulmasta tutkimusta tehneistä tutkijoista tunnetuimpia lienee ovat John Laub ja Robert Sampson. He puhuvat sekä rikollisuudesta irrottautumisesta (desistance) että irtisanoutumisesta (termination). Irtisanoutuminen on kohta, kun rikollinen toiminta loppuu ja desistanssi on taustalla oleva syy prosessiin. Heidän tutkimustuloksissaan desistanssin kanssa korreloivat muun muassa hyvä avioliitto, työ ja ikääntyminen. Laub ja Sampson käyttävät selittävänä tekijänä myös elämäntulkua. (Laub & Sampson 2001.) Viikki-Ripatti tarkastelee omassa artikkelissaan myös toista Laubin ja Sampsonin tutkimusta, jossa he huomasivat, että positiiviset elämän käännekohdat ja sosiaaliset siteet eri iässä ovat merkittävästi vaikuttaneet desistanssiin (Viikki-Ripatti 2011, s. 202).

Viikki-Ripatin tutkimuskohteena oli myös Marunan ja Farrellin tutkimus (2004), jossa he jakavat desistanssiprosessin kahteen osaan: primaari- ja sekundaaridesistanssiin. Primaaridesistanssi ilmenee taukona rikosten tekemisestä. Sekundaaridesistanssi on puolestaan py-

syvämpi tila, mikä näkyy yksilöiden uutena identiteettinä ei-rikoksentekijänä. (Viikki-Ripatin 2011, s. 199.)

Väkivalta voi olla myös sukupolvista eli sukupolvilta toiselle periytyvää. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimus vuodelta 2012 kertoo, että sukupolvelta toiselle periytyvät ongelmat ja huono-osaisuus on Suomessa laaja ja monitahoinen yhteiskunnallinen ongelma. Tutkimuksessa seurattiin vuonna 1987 syntyneitä lapsia sikiökaudelta aina vuoden 2008 loppuun saakka suomalaisten viranomaisten ylläpitämien rekisterien avulla. Tutkimuksen mukaan poliisin tai oikeuslaitoksen merkintöjä oli 22,4 prosentilla lapsista, joiden vanhemmilla ei ollut käyttöä toimeentulotuelle. Niillä lapsilla, joiden vanhemmat olivat toimeentulotuen piirissä, oli merkintöjä 31,5 prosenttia. (Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa.) Vanhempien heikko tulotaso ei kuitenkaan suoraan merkitse sitä, että lapset ajautuisivat rikollisille poluille.

Nojaan Sari Viikki-Ripatin tulkintaan väkivallattomuudesta ja ihmisestä aktiivisena toimijana väkivallattomuuteen pyrkimisessä. Itse en näe kuitenkaan tarpeellisena asettaa mitään aikarajaa, kuinka kauan rikoksetonta elämää täytyy olla takana, jotta voidaan puhua rikollisuudesta irrottautumisesta. Rikollisuudesta irrottautumisen sitominen aikaan ei tutkielmائي silmällä pitäenkään ole soveliaista, sillä haastateltavani ovat eri tilanteissa tässä prosessissa. Lisäksi minulle riittää tutkittavien motivaatio väkivallasta irrottautumiseen, mikä on ollut ehtona heidän asiakkuudelleen Via Vis -hankkeessa.

3 VÄKIVALLASTA IRTIPÄÄSEMINEN NUSSBAUMIN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN VIITEKEHYKSESSÄ

Ennen tutkielmani lähestymistavan ja analyysin esittelyä esittelen seuraavaksi tutkielmani teoreettisen viitekehyksen. Filosofi Martha C. Nussbaum ja taloustieteen nobelisti Amartya Sen ovat kehittäneet kyvykkyysteorian (capability approach). Tutkielmani kannalta keskeinen käsite on kyvykkyys (capability). Nussbaumin käyttämä käsite kyvykkyudet on käännetty suomeksi myös 'toimintamahdollisuuksiksi'. Itse käytän tässä tutkielmassa termiä kyvykkyudet.

3.1 Senin ja Nussbaumin kyvykkyysteoria

Senin ja Nussbaumin teoria korostaa ihmisten vapautta ja tasa-arvoa. Sen (1999, s. 3) painottaa demokratian ja vapauden merkitystä ihmisten elämässä ja ehdottaa ihmisten toimintakykyjä elämän laadun ja taloudellisen hyvinvoinnin mittariksi. Ihmisillä pitäisi olla peruskyykykkyudet (capabilities), jotka yhteiskunnan tulisi taata kaikille. Vasta sitten voitaisiin Senin mukaan puhua oikeudenmukaisuudesta. Hänen mukaansa paljon tuloja omaava ihminen laajentaa vapauksiaan, mutta vapaus riippuu myös muista tekijöistä, kuten sosiaalisista ja poliittisista oikeuksista sekä kansalaisyhteisyyksistä. Sen väittää, että kenestäkään yksilöstä ei voi tehdä paremmin toimeentulevaa siten, ettei se vaikuttaisi toiseen ihmiseen.

Senin mielestä pitäisi luoda teoria sosiaalisesta hyvästä. On nimittäin olemassa asioita, joista jokainen voi olla samaa mieltä hyvinvoinnin luonteesta. Tutkimuksen mukaan mahdollisuus hyvään elämään merkitsee enemmän hyvinvoinnille kuin resurssien kertymä. Mahdollisuudet siihen ovat seurausta ihmisten kyvykkyyydestä. Tämä niin kutsuttu kyvykkyys-lähestymistapa keskittyy enemmän ihmisiin kuin tavaroihin ja omaisuuteen. Resursseilla ei ole luontaista arvoa, vaan niiden arvo johtuu niistä mahdollisuuksista, joita ne antavat ihmisille. (Sen 1999, s. 24; ks. myös Nussbaum 2006, s. 70.) Senin kehittämän teorian talouspainotteisuudesta huolimatta teorialla ei ole linkkiä talouteen, vaikka se on pyritty siten näkemään (Anand, Hunter & Smith 2005).

Sen (1985, s. 27–28) kuvaa kykyjä sen mukaan, mitä ihmiset pystyvät tekemään ja mitä he pystyvät olemaan. Kyvykkyyksillä ihmisen on mahdollisuus saavuttaa erilaisia elämäntapoja ja sen seurauksena elää hyvää elämää. Sen erottaa elämäntavat siitä, mitä hän kutsuu

toiminnoiksi (functionings). Toiminnot ovat asioita, joita henkilö oikeasti tekee ja kokee. Toiminnot voivat vaihdella perustarpeista, kuten ravituksi tulemisesta ja terveenä pysymisestä henkilökohtaisiin toimintoihin, kuten yhteisöön osallistumiseen ja itsekunnioituksen omaamiseen.

Martha C. Nussbaum (2000, s. 87) on tutkinut, mikä on toimintojen ja kyvykkyyksien keskinäinen suhde. Hän tunnistaa, että toiminnot, eivät pelkästään kyvyt, tekevät elämästä täysin inhimillistä. Nussbaum on huolissaan kehityksestä, jossa koulutusjärjestelmää muutetaan palvelemaan talouskasvua. Tämä puolestaan tehdään humanien aineiden kustannuksella, jolloin kriittinen ja empaattinen ajattelu vähentyvät. Nussbaum on omaksunut omaan ajatteluunsa kehitystutkijoiden kannattaman mallin, jota kutsutaan inhimillisen kehityksen paradigmatoksi. Sen mukaan on tärkeintä, millaisia kehitysmahdollisuuksia ihmiset saavat elämän eri osa-alueilla, kuten elinaika, terveys, fyysinen koskemattomuus, poliittinen osallistuminen ja koulutus. (Nussbaum 2010, s. 39.) Nussbaum on ollut huolissaan naisten mahdollisuuksista ja siitä, kuinka he voittavat epäoikeudenmukaisuuden ja eriarvoisuuden heidän elämässään (López 2012). Jokaisessa yhteiskunnassa on ihmisiä, jotka haluavat elää vastavuoroisen kunnioituksen ilmapiirissä, mutta on myös ihmisiä, jotka haluavat alistaa muita. Nussbaumin mielestä täytyy oppia kasvattamaan enemmän edellisiä ja vähemmän jälkimmäisiä. (Nussbaum 2010, s. 45.)

Myös Nussbaumin lähestymistavassa yhteiskunnan ja muiden ihmisten pitäisi taata kaikille jäsenilleen hyvinvoinnin ja arvokkuuden perusminimi (Nussbaum 2000, s. 89). Subjekttiivinen onnellisuuden tunne ei ole tarpeeksi hyvä mittari, sillä ihminen voi kokea onnellisuutta, vaikka elämä olisi ihmisarvon vastaista. Sen sijaan hyvinvoinnin osatekijöistä ja ihmisen kyvykkyyksistä voidaan tehdä lista, joka on objektiivisempi hyvän elämän mittari. Nussbaum on käynyt keskusteluja intialaisten naisten kanssa ja tehnyt keskusteluiden ja esimerkkien pohjalta listan niistä asioista, jotka tekevät ihmisen elämästä tyydyttävän. (Nussbaum 2006, s. 69–81; Nussbaum 2000, s. 71.) Nussbaumin mukaan lista on avoin sekä aina kyseenalaistettavissa ja uusittavissa. Hän ei myöskään kiistä sitä, että luettelon osat ovat jossain määrin erilaiset eri yhteiskunnissa. (Nussbaum 2000, s. 77; Nussbaum 2006, s. 78.) Seuraavassa taulukossa on esitelty Nussbaumin 10 keskeistä kyvykkyyttä ja niiden sisältämät keskeiset ajatukset. Kyvykkyyksien suomennokset on tehty Duodecim Terveyskirjastosta löytyvän hyvinvoinnin teorioita koskevan artikkelin pohjalta (Duodecim Terveyskirjasto).

Taulukko 1. Martha Nussbaumin kyvykkyydet, jotka tekevät elämästä elämisen arvoista. (Nussbaum 2006, s. 76–77.)

1. **Elämä.** Ihminen kykenee elämään täysmittaisen ja täysipainoisen elämän.
2. **Ruumiin terveys.** Oma terveys ja kyky lisääntyä säilyvät hyvinä, mikä vaatii mm. riittävästi ravintoa ja suojaa.
3. **Ruumiin koskemattomuus.** Ihminen kykenee liikkumaan paikasta toiseen ja on suojassa väkivallalta.
4. **Aistimukset, mielikuvitus ja ajattelu.** Ihmisellä on mahdollisuus riittävään opiskeluun ja vapaus käyttää oppimaansa luovasti.
5. **Tunteet.** Ihmisellä on mahdollisuus kehittää tunnekokemuksiaan vapaana pelosta ja ahdistuksesta, ja hänellä on mahdollisuus rakastaa ja tulla rakastetuksi.
6. **Käytännöllinen viisaus.** Ihmisellä on mahdollisuus kehittää oma käsitys hyvästä ja tarkastella kriittisesti oman elämänsä suunnittelua.
7. **Kuuluminen.** Ihmisellä on kyky elää yhdessä toisten kanssa ja kyky kuvitella tilanteet toisten kannalta. Se edellyttää itsekunnioituksen tukemista ja nöyryytyksen välttämistä sekä vapautta kaikenlaisesta syrjinnästä.
8. **Muut lajit.** Ihminen kykenee huolehtimaan eläimistä, kasveista ja luonnosta.
9. **Leikki.** Ihmisellä on kyky nauraa, leikkiä ja nauttia harrastuksista.
10. **Kyky kontrolloida omaa ympäristöä.** Ihmisellä on oikeus osallistua poliittiseen vaikuttamiseen ja hänellä on puhe- ja kokoontumisvapaus. Siihen kuuluu myös tasavertainen omistamisen vapaus.

Kyvykkyyksistä kaksi, käytännöllinen viisaus ja kuuluminen, nousevat Nussbaumin teoriassa esiin erityisen tärkeinä, sillä ne liittyvät kaikkiin muihin kyvykkyyksiin tehden niiden tavoittelusta todella humaania. Näiden kahden kyvykkyyden esille nostaminen ei tee kuitenkaan muista kyvykkyyksistä merkityksettömiä. (Nussbaum 2000, s. 82.)

Nussbaumin kyvykkyyksien listalla on yhtymäkohtia YK:n ihmisoikeuksiin, kuten hän itsekin toteaa (Nussbaum 2000, s. 97). YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen

mukaan ”kullakin yksilöllä on oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.” (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.) Toimintamahdollisuuksien etiikka antaa myös taloudellisesti tuottamattomille yksilöille ihmisarvon, sillä se on eettinen velvollisuus ja yhteisen edun mukaista. Ihminen ei saa arvostusta olemalla vain taloudellisesti tuottava yksilö, vaan ihmisten keskinäinen elämä perustuu myös välittämiseen ja hoivaa sisältäviin vuorovaikutussuhteisiin. (Nussbaum 2006, s. 159–160.) Osa kyvykkyyksistä on ihmisessä olemassa, mutta osa mahdollisuuksista ja niiden toteutumisesta on riippuvaisia ympäröivästä yhteiskunnasta.

Nussbaumin laatima lista näyttäytyy mielenkiintoisessa valossa, kun pohditaan tutkielmani tutkimushenkilöitä ja listan välistä suhdetta. Nussbaumin etiikka ei anna mahdollisuutta syrjiä vankeja. Heillä pitäisi etiikan mukaan olla yhtäläinen oikeus toimintamahdollisuuksiin kuin muillakin. Tämä ei kuitenkaan aivan toteudu. Rikoksesta saatu rangaistus pitäisi vain rajoittaa ihmisen vapautta liikkua vapaasti, mutta silti vangeilta on viety mahdollisuus esimerkiksi pitää rajoittamattomasti yhteyttä läheisiin ihmisiin. Tämän etiikan mahdollistavien vankien rajoittamattomien kyvykkyyksien oikeus on tavallaan sikälkin ristiriitainen, sillä vangit ovat vieneet uhreiltaan ja osin myös uhrien läheisiltä hyvän elämän edellytykset.

Senin ja Nussbaumin ajatuksissa on sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Yhteistä molempien ajattelulle on se, että kyvykkyyksillä on vaikutusta ihmisen hyvinvointiin. Kyvyt ja toiminnot kulkevat käsi kädessä: toiminnot edellyttävät kyvykkyyttä. Molempien mielestä kaksi tärkeintä elementtiä lähestymistavassa ovat moninaisuus ja valinnan vapaus. (López 2012.) Sekä Sen että Nussbaum puhuvat kyvykkyyksien laajentumisesta ja niiden vaikutuksesta myönteisesti ihmisten elämänlaatuun ja demokratiaan (Nussbaum 2010; Sen 1999). Nussbaumin mukaan talouskasvu ei takaa yhteiskunnallisia ja sosiaalisia parannuksia (Nussbaum 2010, s. 22, 29). Nussbaum puhuukin kyvykkyyksistä monikossa, kun taas Sen yksikössä.

Nussbaum määrittelee lähestymistavan vertaamalla elämänlaadun arviointia ja teoretisoi sosiaalisia oikeuksia. Nussbaumin pääkysymykset ovat, mitä ihmiset voivat tehdä ja olla (able to do and to be) sekä mitä todellisia mahdollisuuksia heillä on saatavilla. Sen puolestaan väittää, että täytyy keskittyä toimintakykyyn eli mitä ihminen voi tehdä ja olla (can do or can be). Nussbaumin lähestymistapa on henkilö-orientoitunut eli teoria viittaa tekemisiin (doings) ja olemisiin (beings). Sen puolestaan määrittelee lähestymistavan käsitteillä

toiminto (function), runsaus (opulence) ja hyödyllisyys (utility), kuten niissä sosiaalisissa teorioissa, jotka perustuvat taloudelliseen kehitykseen ja tulojen kasvuun. (López 2012.) Senin lähestymistavan talouspainottuneisuuden takia tutkielmani kannalta sopivinta on keskittyä Nussbaumin lähestymistapaan. Se on tutkimuskohdetta silmällä pitäen huomaanimpi kuin Senin lähestymistapa.

Nussbaumin kyvykkyysteoria muistuttaa suuresti esimerkiksi Maslowin muotoilemaa tarveteoriaa, jossa on eri tarvehierarkian tasoja: turvan tarpeet, fysiologiset tarpeet, rakkauden ja liittymisen tarpeet, arvostuksen saamisen ja itsensä toteuttamisen tarpeet. (Maslow 1987.) Maslowin tarveteoria on kuitenkin hyvin pitkälle viety ja hierarkisoitu. Teorian mukaan ihmisellä täytyy olla tietynlaiset perustarpeet tyydytettynä ennen kuin hänellä voi olla mahdollisuus itsensä toteuttamiseen.

4 TUTKIMUKSEN KULKU

Tutkielmani aineisto koostuu väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden haastatteluista. Tässä laadullisessa, narratiivisessa tutkimuksessa tutkin neljän henkilön väkivallasta irrottautumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Seuraavaksi esittelen suuntaviivat tutkimukselle aloittaen tutkimustehtävän tarkastelulla ja jatkaen kertomalla aineiston keruuprosessista ja analyysitavasta.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtävänä on tutkia väkivaltarikoksista tuomittujen miesten kyvykkyyksiä rakentaa väkivallatonta elämää. Väkivallan tai sen legitimaation on katsottu olevan kulttuurisesti idealisoidun maskuliinisuuden yksi piirre tietyissä kulttuuris-historiallisissa konteksteissa (Jokinen 2003, s. 8; Manninen 2010; Huuki 2010). Tämän takia väkivallattomuus on usein ristiriidassa idealisoidun maskuliinisuuden kanssa. Tutkielmani yhtenä tarkoituksena on murtaa perinteistä näkemystä maskuliinisuuden ja väkivallan yhteen kietoutumisesta ja nähdä väkivallasta irrottautuminen mahdolliseksi väkivaltarikosten tehneille. Tutkielmani fokus ei ole kuitenkaan maskuliinisuuksissa, vaan tutkittavien henkilöiden kyvykkyyksissä siirtyä väkivallattomaan elämään.

Vankeuslakiin on kirjattu vankeuden täytäntöönpanon tavoitteeksi lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan (Vankeuslaki 767/2005, 1 luvun 2 §). Rikosseuraamuslaitoksen arvoja ovat oikeudenmukaisuus, ihmisarvon kunnioittaminen, usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa. Seuraamusten täytäntöönpanossa on noudatettava oikeuden ja kohtuuden periaatteita. Täytäntöönpanon tulee olla sellaista, joka edistää rangaistukseen tuomitun kasvua ja pyrkimystä rikoksettomaan elämään. Rikoksettomaan elämään siirtymisen vaikutusten tutkiminen on tärkeää, sillä sen avulla voidaan ymmärtää, mistä lopullisessa muutoksessa oli kysymys. Tämän lisäksi rikoksista irti pääsemiseen johtavat syyt antavat tärkeää tietoa rikosseuraamusalan työlle ja sen oikealle kohdentamiselle. (Viikki-Ripatti 2011, s. 198.)

Tutkielmassani tarkastelen väkivaltarikoksista tuomittujen henkilöiden kyvykkyyksiä rakentaa väkivallatonta elämää.

Tutkielmani päätutkimuskysymys on:

- Mitkä kyvykkyydet asettuvat merkityksellisiksi väkivaltarikoksista tuomit-
tujen elämässä heidän tavoitellessaan väkivallatonta elämää?

Jotta pystyisin ymmärtämään nykyisyyttä, on tiedettävä ihmisen historia. Sen vuoksi tarkastelen muutokseen johtaneita kyvykkyyksiä koko elämänsä aikana. Haastateltavilta on kysytty muun muassa millaisia henkilösuhteita heillä on ollut elämän aikana ja mitkä tekijät henkilöiden historiassa ovat suunnanneet väkivallattomuuden tavoitteluun.

Tutkijalla on aina tutkimusprosessin alkaessa jokin ennakkokäsitys tutkittavasta kohteesta. Oman ennakkokäsitykseni voi tiivistää Viikki-Ripatin sanoihin: ”Vankilan käytävillä kulkevan suullisen perimätiedon mukaan rikollisuudesta irrottautumisessa voi auttaa ainoastaan AA, uskoontulo ja nainen.” (Viikki-Ripatti 2011, s. 210.) Lähtökohtana tutkielmalleni toimivat aiemmat tutkimukset.

4.2 Aineiston keruu

Tutkielmani aineisto on kerätty haastattelemalla väkivaltarikoksista tuomittuja henkilöitä. Haastatteluaineiston ovat keränneet KT Sari Manninen apunaan tohtorikoulutettava Helena Parkkila, jotka tarjoutuivat antamaan keräämänsä aineiston tätä pro gradu -tutkielmaa varten.

Haastatteluita on tehty viisi, ja ne ovat kestäneet keskimäärin noin 1,5 tunnista kahteen tuntiin. Näistä haastatteluista olen ottanut mukaan tutkielmaani neljä ensimmäistä. Viides haastattelu oli lyhyt, eikä haastateltava ollut kovin oma-aloitteinen asioiden kertomisessa. Täten olen jättänyt tämän haastattelun tutkielmani ulkopuolelle, sillä katsoin, ettei kyseinen haastattelu olisi tuonut mitään uutta tietoa tutkielmani kannalta.

Haastatteluita voidaan tehdä hyvin eri tavoin. Haastateltavalle voidaan jättää tilaa kertoa asioista omin sanoin tai sitten haastattelu voi edetä tiukasti kysymys-vastaus-tyyppisesti. Haastattelun luonne vaikuttaa tuotetun materiaalin laatuun sen mukaan, sisältääkö se vapaamuotoista kerrontaa vai ei. (Aaltonen & Leimuräki 2010, s. 119.) Narratiivisen tutkimuksen päämääränä ovat pikemminkin yksityiskohtaiset selostukset, kuin lyhyet vastaukset ja yleiset toteamukset. Näin ollen narratiivisessa tutkimuksessa pyritään syvemmälle tukeutuen avoimiin ja suljettuihin kysymyksiin (Riessman 2008, s. 23). Haastattelijoilla ei ole ollut tiukkaa raamia, jonka puitteissa keskustelua on haastateltavien kanssa käyty.

Haastateltavat ovat saaneet johdatella keskustelua ja heille on annettu tilaa. Tämä näkyy aineistossa paikoin runsaana ja rikkaana kerrontana. Toki tämä vaihtelee haastateltavien kesken.

Haastateltavat ovat suhtautuneet haastatteluihin myönteisesti ja he ovat olleet motivoituneita. Kysytyäni Manniselta, vaikuttiko haastattelijan ja haastateltavien sukupuoliero mitenkään haastattelun luonteeseen, Manninen vastasi kieltävästi. Keskeistä luottamuksellisen ilmapiirin rakentumisessa oli keskustelun dialogimaisuus ja aito, toista kunnioittava kohtaaminen. Mannisen mukaan haastattelussa läsnä olleet mies- ja naispuoliset projektityöntekijät ovat saaneet luotua luottamukselliset suhteet projektissa mukana olleisiin. Tämä varmasti näkyi haastattelutilanteen luonteessa. (Sari Mannisen kanssa käyty keskustelu 10.4.2013.) Itse olen ollut mukana haastatteluiden litteroinnissa yhdessä tohtorikoulutettavan Helena Parkkilan kanssa. Litteroitua tekstiä kertyi lähes 100 sivua. Haastattelut on litteroitu sanatarkasti, mutta huomautuksia, kuten taukoja tai äänenpainoja ei ole merkitty.

Haastattelun luonteen vuoksi haastattelut eivät ole teemahaastatteluja, vaan pikemminkin elämäntarinahaastatteluja. Haastatteluista välittyy kertomukselle tyypillinen kronologisuus: kokemus historiasta ja ajallinen muutos. Omaelämäkerrallisissa haastatteluissa haastateltava ikään kuin lukee ja tulkitsee oman kokemuksensa (Aaltonen & Leimumäki 2010, s. 124). Haastattelun tekeminen omaelämäkerralliseksi voidaan tehdä kysymysten laatimisella sellaiseksi, että ne houkuttelevat tarinoiden kertomiseen. Tämä onnistuu siten, että pyydetään haastateltavaa kertomaan palanen menneisyydestään, esimerkiksi lapsuudesta. (Eskola & Suoranta 1999, s. 23–24.) Tällä tavalla Mannisen tekemät haastattelut pitkälti etenevät. Haastattelujen dialoginen piirre liittyy oleellisena osana narratiiviseen tutkimukseen. Dialogissa keskustelukumppanuus kertojan ja tutkijan välillä on tasavertaista, jossa pyritään ymmärtämään toisen ajattelumaailmaa ja elämäkokemuksia. (Timonen 2009, s. 30.)

Haastateltavan kertomisessa on mukana myös aina hänen nykyinen elämänsä. Haastattelussa onkin läsnä yhtä aikaa sekä kokeva että kokemuksestaan kertova ihminen. Muistelevassa kerronnassa kertova ottaa ajallista etäisyyttä menneeseen minään. Kertoja kertoo ja arvioi sen hetkisiä tunteitaan ja tekemisiään. (Aaltonen & Leimumäki 2010, s. 126.) Narratiivit eivät pelkästään referoi menneitä kokemuksia, vaan luovat kokemuksia myös yleisölleen (Riessman 2008, s. 22).

Haasteltavista kaksi on elämänmuutoksessaan pitemmällä kuin kaksi muuta. Tämä näkyi aineistossa muun muassa ajatusten erittelyssä ja syvällisyydessä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että osa aineistosta olisi toista arvottomampi. Siviilissä pitempään olleiden haastattelut olivat sisällöltään runsaampia ja syväluotaavampia kuin muut haastattelut. Heillä on jo perspektiiviä eritellä asioita syvällisemmin ja hahmottaa kokonaisuus. He ovat vapautuneet vankilasta ja ovat kiinnittyneet elämänhistoriaansa nähden todella hyvin takaisin yhteiskuntaan. Kaksi muuta haastateltavaa istui vielä tuomiotaan vankilassa haastatteluhetkellä. Heidän muutosprosessinsa on hyvässä vaiheessa. He ovat mukana projektissa, tekevät muutoksen eteen töitä ja suunnittelevat vankilan jälkeistä elämää. Heidän kohdalla haastattelussa ei päästy näin syvälle itsensä kehittymisen erittelyssä. Tämäkin osoittaa sen, että näin suuri elämäntavan muutos vaatii aikaa.

4.3 Narratiivinen tutkimus

Tutkimukseni aineistona olevien haastatteluiden luonteen vuoksi tutkimukseni lähestymistapa on narratiivinen. Näin aineiston analyysissä painottuu kerronnallinen analyysi. Tutkielmani lähestymistavan vaihtuminen diskurssianalyysistä narratiivien analyysiin johtui osittain siitä, että jätin tutkielmani ulkopuolelle kokonaan maskuliinisuuksien tarkastelemisen. Näin ollen tutkimusintressinäni ei ole tutkia, miten puheessa muodostetaan maskuliinisuuksia, vaan keskityn puhtaasti haastateltavien kyvykkyyksiin rakentaa väkivallatonta elämää. Narratiivisen lähestymistavan valintaa voi myös perustella teorian avulla. Nussbaum on muodostanut listan kyvykkyyksistä intialaisten naisten kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta.

Narratiivi on tarinan synonyymi. Kertoja yhdistää tapahtumia jaksoiksi, jotka ovat merkityksellisiä myöhemmille toimille ja joita kertoja haluaa kuulijoiden poimivan mukaansa. (Riessman 2008, s. 3.) Timonen tukeutuu Hannu Heikkisen ym. luonnehdintaan narratiivisesta tutkimuksesta, joka on Heikkisen ym. mukaan väljä metodinen kehys. Huomio kohdistetaan kertomuksiin, jotka toimivat subjektiivisen todellisuuden ja maailman merkitysten välittäjinä ja tuottajina. Narratiivisessa tutkimuksessa kertomukset toimivat tiedon välittäjinä ja rakentajina. (Timonen 2009, s. 13) Heikkinen (2001, s. 116–119, 121–122) erittelee neljä eri tapaa, miten narratiivisuuden käsitettä voidaan käyttää. Ensinnäkin, kuten tässä tutkimuksessa, narratiivisuutta käytetään kuvailemaan tutkimuksen aineiston laatua. Toiseksi narratiivisuudella voidaan viitata tiedonprosessiin sinänsä. Näin narratiivisuus on

liitetty konstruktivistiseen tiedonkäsitykseen, jossa tieto maailmasta ja ihmisen käsitys itsestään on alati muuttuvaa. Kolmanneksi narratiivisuus viittaa aineiston käsittelytapaan. Polkinghorn on jakanut narratiivisen aineiston käsittelytavan kahteen osaan: narratiivien analyysiin ja narratiiviseen analyysiin. Jälkimmäisessä painotetaan uuden kertomuksen tuottamista aineiston kertomusten pohjalta, kun taas narratiivien analyysissä kertomukset luokitellaan tiettyjen kategorioiden avulla. Tutkielmani analyysissä painottuu narratiivien analyysi.

Kokemus on narratiivisen tutkimuksen keskeinen käsite. Ihmiset kertovat kokemuksistaan tarinan muodossa. Kokemusten tutkiminen on haastavaa, sillä ihminen ei pääse autenttisesti toisen ihmisen kokemukseen sellaisenaan, vaan kokemus on saavutettavissa vain tarinan avulla. Tarina itsessään sisältää tulkintaa koetusta. Kertomus eletään yhä uudelleen. Se ei ole vain esitys tapahtuneesta, vaan se on myös toiminnan ja tuntemisen väline. Kertomus on tällöin myös väline elämänmuutokseen. Kertomuksella eli narratiivilla on tärkeä merkitys identiteetin kannalta. Se mahdollistaa itseä koskevien käsitysten uudistumisen ja tätä kautta mahdollisuuden pyrkiä tarvittaessa muutokseen. (Timonen 2009, s. 23, 25–26; Riessman, 2008, s. 8.)

Ihmisen elämänselityksen tutkiminen kuuluu elämänkerralliseen tutkimukseen (life-story research). Vaikka narratiivinen tutkimus ja elämänkerrallinen tutkimus voidaan mieltää samaksi asiaksi, niissä on kuitenkin eroja. Narratiivisen tutkimuksen erottaa elämänkertatutkimuksesta sen suhde aikaan ja tutkimuksen juonellisuus. Juonellisuudella tarkoitetaan sitä, että tapahtumat liittyvät toisiinsa ja niillä on syy-seuraussuhteita. Elämänkertatutkimuksessa tutkimuskohteena on koko ihmisen elämänhistoria. Timonen viittaa Backmaniin ym., joiden mukaan narratiivisuuden piirteitä elämänkertatutkimus saa sitä kautta, että elämänkertatutkimuksen luku- tai analyysitapa voi olla narratiivinen. (Timonen 2009, s. 15.) Suomalaisista elämäntapatutkijoista kuuluisimpia ovat varmaan Matti Kortteinen ja J. P. Roos. Kortteinen on jaotellut suomalaiset elämäntarinat kolmeen osaan, jotka noudattavat tiettyä kaavaa: 1) on kovaa, 2) yrittää selvittää ja 3) on selvinnyt ja on siitä ylpeä. (Kortteinen 1992, s. 123.) Jokaisen tutkittavani henkilön elämä on mielestäni kulkenut Kortteisen luodun kaavan mukaan.

Oma tutkimukseni on elämäntapatutkimuksen sijaan narratiivista elämänkertatutkimusta. Tutkimuksen kohteena on ihmisen kokemus ja kertomus omasta elämänselityksestä, jossa on havaittavissa elämän käännekohdat ja muutokset. (ks. Timonen 2009, 15.) Elämänker-

tutkimuksessa voidaan erottaa kolme erilaista suuntausta: realistinen, uuspositivistinen ja narratiivinen suuntaus. Tutkielmani lähestymistapa painottuu narratiiviseen suuntaukseen. Yksilön kokemus on tavoiteltavampaa kuin kertomuksen paikkansapitävyys. (Miller 2000, s. 10–15.) Muihin tutkijoihin vedoton Timonen pohtii omassa tutkimuksessaan narratiivisen tutkimuksen totuudenmukaisuutta. Timosen mukaan narratiivista tutkimusta on kritisoitu subjektiivisuudesta ja siitä, että tutkimuksesta saadut tulokset eivät välttämättä ole yleistettävissä. Narratiivinen tutkimus perustuu kuitenkin erilaiseen tiedon käsitykseen, jolla ei pyritäkään yleistykseen. Tämä on narratiivisessa tutkimuksessa mahdottomuus, sillä ihmisen käyttäytymiseen vaikuttavat aika, paikka ja koko ihmisen ympäristö. (Timonen 2009, s. 21.)

Narratiivinen tutkimus on kerroksellista. Läsnä ovat menneisyys, nykyhetki ja tulevaisuus. Ajallinen etäisyys tapahtumista antaa aivan uudenlaisen näkökulman tapahtuneeseen ja tapahtuneesta voi tehdä moraalisia arvottamisia. (Timonen 2009, s. 29.) Osa tapahtumista koetaan moraalittomina, osa hyvinä ja parempaan tulevaisuuteen luotaavina. Menneessä ei tiennyt tulevaa, mutta nyt kerrottaessa kertoja voi ottaa nykyisyyden huomioon. Kertoja löytää menneisyydessä tapahtuvien asioiden ja nykyisyyden välille yhteyksiä ja merkityksiä. Ajallisuus tulee esille myös ihmisen identiteetin muutoksissa. Tarina omista kokemuksista rakentuu sen varaan, mitä henkilö on ollut, mitä hän on nyt ja mitä hän voi olla ehkä tulevaisuudessa. (Timonen 2009, s. 39.) Eletty ja kerrottu elämä voivat poiketa toisistaan. Haastateltavien tarina olisi voinut olla erilainen, jos he olisivat kertoneet tarinan vielä rikollisella uralla ollessaan. (ks. Kääriäinen 1994, s. 85.) Riessman (2008, s. 8) toteaaakin, että tarinoita pitää tarkastella kontekstissa, sillä tarinan kerronta tapahtuu aina historiallisella hetkellä.

Narratiivisuus sopii senkin vuoksi hyvin tutkielmani lähestymistavaksi, sillä se antaa rakenteen ja järjestyksen tutkittavien, ehkä jopa hyvinkin kaaottiseen, elämään. (ks. Timonen 2009, s. 48.) Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että kertominen on ihmiselle tyypillinen tapa jäsentää elämäänsä ja järjestää ajattelua ja elämäntapahtumia (Timonen 2009, s. 257). Narratiivi koostuu menneistä kokemuksista samalla, kun se tarjoaa yksilölle tilaisuuden tehdä järkeä menneestä (Riessman 2008, s. 8).

4.4 Aineiston analyysi

Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on tuoda esille paitsi uutta tietoa, niin myös selkeyttää ja tiivistää aineistoa kadottamatta kuitenkaan aineiston informaatiota (Eskola & Suoranta 1999, s. 138). Aineiston prosessoinnissa on kolme erilaista, mutta myös toisiinsa liittyvää vaihetta: luokittelu, analysointi ja tulkinta. Aineiston luokittelun avulla tutustutaan ja otetaan aineisto haltuun. Tällä tavoin aineiston kanssa päästään vuoropuheluun eli pystytään kysymään aineistolta alakysymyksiä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, s. 11–13.)

Narratiivisen aineiston analyysi voi olla vapaamuotoinen (Alasuutari 2007). Yhtä ainoa oikeaa lukutapaa ei ole olemassa. Timonen viittaa Matti Hyväriseen, jonka mukaan tutkija esittää aineistolle teoreettisia kysymyksiä, ja hänen on oltava tietoinen, mitä hän kysyy ja miten hän näitä kysymyksiä esittää (Timonen 2009, s. 45). Lieblichin ym. (1998) mukaan narratiivinen analyysi tarvitsee kolmen eri ”äänen” jatkuvaa vuoropuhelua: kertomuksen kertojan, aiemman tutkimuksen ja reflektiivisen tulkinnan eli aineiston analyysin tuloksena syntyvien johtopäätösten välillä.

Oman aineistoni analyysi lähti liikkeelle haastattelujen litterointien lukemisella useaan otteeseen. Aineiston hahmottamisen kannalta olen käsitellyt aineistoa usealla eri tavalla. Ensinnäkin olen tehnyt taulukon haastateltavien elämänkuluista ja niiden eroavaisuuksista ja yhtäläisyyksistä Kynkään tekemien taulukoiden pohjalta. (ks. Liite 1). Tutkielmani kannalta olennaisinta oli hakea aineistosta haastateltavien kyvykkyyksiä, joiden avulla hän on pystynyt siirtymään väkivallan kulttuurista väkivallattomaan elämään. Tämän analyysivaiheen olen tehnyt koodaamalla tekstiä. Olen merkinnyt tekstiä eri väreillä niissä kohdissa, missä puhutaan Nussbaumin listan kyvykkyyksistä. Aineiston analyysissä painottuikin teorialähtöisyys, jolloin analyysissä lähdetään liikkeelle teoriasta ja palataan siihen empirian jälkeen (Heikkinen 2001, s. 137). Tavoitteeni on myös huomioida mahdollisesti aineistosta nousevat muut kyvykkyydet, jotka eivät mahdu Nussbaumin listan raameihin.

Luokittelu ei ole vielä analyysia, eikä onnistunut analyysi ole vain tekstikatkelmia aineistosta ja sen kertomista omin sanoin. Analyysi on aineiston taakse menemistä. Analyysin avulla aineistosta otetaan irti jotain sellaista, mitä ei suoraan näe tekstistä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010, s. 19.) Mielestäni aineiston analyysia ja tulkintaa, eikä myöskään luokittelua voi erottaa toisistaan, sillä ne kietoutuvat osittain toisiinsa. Luokittelu itsessäänkin sisältää tutkijan tulkintaa ja valintoja (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen

2010, s. 20). Tutkija tulkitsee aineistoa myös siinä, kun hän tekee valintoja sen suhteen, mikä aineistossa on relevanttia. Aineiston muokkaaminen on aina tulkinnallista työtä ja tämä tutkijan täytyy tiedostaa ja kertoa siitä myös lukijalle. (Ruusuvuori 2010, s. 428.)

Haastatteluissa on puhuttu paljon muustakin kuin väkivallasta irrottautumisesta. Keskittymällä vain näihin tarinoihin, emme löytäisi asioiden syy-seuraussuhteita. Näin ollen tarkastelu jäisi liian pinnalliseksi. Ihmisen koko elämänsä historia täytyy ottaa huomioon, sillä muuten emme ymmärtäisi hänen käyttäytymistään. Lisäksi emme ymmärtäisi myöskään hänen väkivallasta irtaantumisprosessiaan. Tällä tavoin pyrin saamaan analyysiini syvyyttä.

Aineiston analyysi määrittelee Tulokset -kappaleen muodon. Väkivaltarikoksista tuomittujen kyvykkyydet väkivallattomaan elämään esitetään siinä järjestyksessä, mikä niistä on ollut tärkein tekijä haastateltavien kohdalla kohti muutosta.

4.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettiset näkökulmat

Tutkimuksen luotettavuutta mitataan yleensä validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Luotettavuutta voidaan myös mitata korrespondenssi- eli vastaavuusteorian avulla. Tällä tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin aineistossa esiin tuodut väitteet vastaavat todellisuutta. Vastaavuuden perusteella arvioitu narratiivisen tutkimuksen luotettavuus on kuitenkin ongelmallista, sillä narratiivisuus liitetään konstruktivistiseen ajattelutapaan, kuten edellä mainitsin. Todellisuutta siis tuotetaan tarinoiden välityksellä. Narratiivisessa tutkimuksessa ei ole tarkoitus vakuuttaa totuudesta, vaan vakuuttaa todentunnusta. Tällä tarkoitetaan tunnetta, joka herää tarinan lukijassa hänen omien kokemustensa kautta. (Heikkinen 2001, s. 126–127.)

Tutkielmani narratiivisesta luonteesta huolimatta tutkimuksen luotettavuuden arviointi voi mielestäni jakaa kahteen osaan: tutkimuskohteeseen ja itse tutkijaan. Tutkijaan itseensä kohdistuvassa luotettavuuden arvioinnissa huomion kohteena on se, ovatko aineistosta tehdyt päätelmät luotettavia ja relevantteja. (Eskola & Suoranta 1999, s. 211.) Tätä lukija voi itse arvioida artikkeliin tuotujen haastatteluista poimittujen sitaattien avulla.

Haastattelumateriaalia analysoitaessa on tärkeää tehdä ero maailman ja siitä esitettyjen väitteiden välillä. Lisäksi on huomioitava saadun tiedon totuudenmukaisuutta ja haastateltavan rehellisyyttä. (Alasuutari 2007, s. 90.) Tutkimuksen luotettavuuden arviointi tutkittavasta kohteesta käsin kulminoituu kysymykseen, ovatko tutkittavan antamat tiedot luotet-

tavia. Varsinkin elämäkertatutkimusta tehdessä on syytä myös kysyä muistaako kertoja menneisyyden asiat oikein ja ovatko tiedot puutteellisia (Eskola & Suoranta 1999, s. 124). Kertoja hakee menneisyydestä tekijöitä, joilla selittää nykyisyyttä (Vilkkö 1988, s. 95). Ihmiset eivät yleensä keksi elämäntarinaansa vain sen takia, että he miellyttäisivät haastattelijaa. Haastattelussa vastaaja saattaa kuitenkin miettiä joka kysymyksen kohdalla, mihin kysymyksillä pyritään ja mitkä asiat ovat tutkimuksen kannalta oleellisia. (Alasuutari 2007, s. 149.) Haastateltavien antamien tietojen luotettavuutta ei ole tässä tilanteessa työn tekijän tehtävä arvioida. Henkilöillä on ollut tarve kertoa juuri niin kuin he ovat kertoneet. Lisäksi haastateltavan rehellisyyden arviointia on ongelmallista tarkastella kriittisesti jälkikäteen, sillä onhan hänet pyydetty haastatteluun nimenomaan asiantuntijana (Pöysä 2010, s. 156). Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä pohtiessa on syytä muistaa, että haastateltavat ovat itse vastuussa siitä, mitä he kertovat. Tutkijan velvollisuutena on kunnioittaa haastateltavaa siten, että tyytyy siihen määrään tietoa, jota haastateltava on valmis antamaan. (Kyngäs 2000, s. 60.)

Kuten Kyngäs on oivallisesti todennut, yhtä ainoaa totuutta ei ole olemassa, joten tähän en tutkielmallani pyrikään. Asiat näyttävät erilaisilta riippuen siitä, mistä suunnasta asiaa tarkastellaan. Lisäksi asian todentuntuun vaikuttaa, keneltä asiasta kysytään. Ihmisillä on eri näkemyksiä asioista ja asia muotoutuu erilaisissa vuorovaikutustilanteissa tilanteen mukaan. Se, millainen tarina haastattelu hetkellä syntyy, riippuu monesta tekijästä, kuten tutkittavan sen hetkisestä elämäntilanteesta, haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutussuhteesta ja -tilanteesta ja haastateltavan käsityksestä itsestään. (Kyngäs 2000, s. 19–20.)

Eettisyys on yksi osa luotettavuuden arviointia. Eettisyyden pohdinnan voi aloittaa jo aiheen valinnan yhteydessä. Vaikka itse en ole ollut tutkimusaihetta valitsemassa, voin yhtyä Timosen sanoihin aiheen valinnasta: ”on eettisesti perusteltua antaa ääni yhdelle unohdetuimmalle ihmisryhmälle tässä maassa” (Timonen 2009, s. 49). Toinen eettisen tutkiskelun paikka on haastateltavien saaminen ja itse haastattelutilanne. Ennen haastateltavien kohtaamista tutkimukselle on haettu lupa Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuseettiseltä toimikunnalta. Haastattelun eettisenä normina pidetään myös sitä, että haastateltavat ovat tietoisia tutkimuksen tavoitteista. Haastateltavia ei pidetä vastaajina, vaan oman elämänsä informantteina. (Alasuutari 2007, s. 106.)

Aineiston käsittelyssä on otettu huomioon tutkimuseettiset säännöt. Mannisen ja Parkkilan lisäksi haastattelutilanteissa ovat olleet mukana Via Vis:n projektipäällikkö ja/tai projekti-

työntekijä. Haastateltavilta on pyydetty lupa aineiston käyttöön tutkimusta varten. Asiakaiden osallistuminen projektiin on perustunut vapaaehtoisuuteen, joten haastateltujen on ollut myös mahdollista vetäytyä tutkimuksesta ilman, että se vaikuttaisi asiakassuhteeseen Via Vis:n kanssa. Haastatteluteeman arkaluonteisuus on huomioitu siten, että haastattelijoiden mukana haastattelutilanteessa olleilla projektityöntekijöillä on ratkaisukeskeisen terapeutin koulutus ja ammattitaito tarkkailla haastateltavien henkistä jaksamista. Heillä molemmilla on laaja työkokemus toimia väkivaltaa tehneiden ihmisten kanssa. Myös haastattelijoiden henkinen jaksaminen on huomioitu tätä kautta. Haastattelut on äänitetty ja tunnistetiedot on muutettu. Tunnistetietojen muuttamisessa haastateltavat ovat olleet mukana. Tutkimuksen jälkeen äänitenauhat tuhoetaan. Lisäksi haastateltaville annetaan mahdollisuus lukea valmis tutkimus ja kommentoida sitä.

Aineiston tunnistetietojen poistamisessa eli anonymisoinnissa puhutaan suorista ja epäsuorista tunnistetiedoista. Suoria tunnistetietoja ovat muun muassa haastateltavan nimi ja syntymäaika. Epäsuoria tunnistetietoja ovat työpaikka, asuinpaikka, sukupuoli ja koulutustaus. (Kuula & Tiitinen 2010, s. 452.) Tässä tutkielmassa käytän haastateltavista nimiä Tee-mu, Micke, Tomi ja Heikki. Tämä tekee tutkittavista todentuntuisia ihmisiä ja antaa heille kasvot kuin että käyttäisin heistä koodeja. Artikkelia varten aineistosta poimituista tekstikatkelmista on poistettu henkilöiden nimet ja tekstissä esiintyvät paikannimet. Aiheen vuoksi voidaan kuitenkin kertoa, että kaikki haastateltavat ovat miehiä. Lisäksi Micke on kotoisin Kosovosta.

Lukija pääsee itse arvioimaan, kuinka onnistuneena allekirjoittaneen analyysia voi pitää. Tutkimukseen aineistosta tuodut lainaukset tuovat aineiston lähemmäksi lukijaa ja lisää analyysin läpinäkyvyyttä, mutta antaa myös lukijalle itselleen mahdollisuuden tehdä tulkintaa (Nikander 2010, s. 433). Tutkielmaa tehdessä pidin ongelmallisena sitä, etten itse ole ollut mukana haastatteluissa. Tämä ongelma korostui haastatteluista litteroidessa. Litterointi ei koskaan korvaa alkuperäistä puhetilannetta (Nikander 2010, s. 433), sillä siitä jää puuttumaan verbaaliset ja ei-verbaaliset viestinnät. Vankilassa olleille tarttuu vankilan yhteinen kieli, joka on tärkeää tietää ja ymmärtää. (ks. Timonen 2009, s. 43.) Vankilaslangin hallitseminen olisi varmasti auttanut aukaisemaan paremmin haastateltavien ilmaisuja, mutta katson, että se ei ole vaikuttanut analyysiini millään lailla.

5 TULOKSET

Tässä luvussa luon lyhyen katsauksen tutkimustuloksiin koskien tutkittavien kyvykkyyksiä siirtyä väkivallan kulttuurista väkivallattomaan elämään. Tutkielmani tarkoituksena oli tutkia kohdehenkilöiden väkivallasta irrottautumiseen vaikuttavia tekijöitä filosofi Martha Nussbaumin capabilities approach -teorian valossa. Kaikkia tutkittaviani henkilöitä yhdisti selvä halu oman elämän muutokseen. Tämä on ollut myös edellytyksenä päästä Via Vis -hankkeen asiakkaaksi. Tie kohti muutosta on alkanut elämän kriisiytymisestä, kuten Timonen on omassa tutkimuksessaan tätä termiä käyttänyt. Miesten elämä oli kriisiytynyt monella eri tavalla. Kahden kohdalla vankilan muuri oli pysäyttävä tekijä. Vankilassa heillä oli aikaa pohtia ja kohdata itsensä. Siitä alkoi pitkä tutustumismatka itseensä ja syiden etsimiseen, mikä oli ajanut tilanteen siihen pisteeseen, että heidät oli tuomittu väkivaltarikoksista. Miehillä tarjoutui vankilassa valinnan paikka: jatkaako elämää, kuten tähän asti vai haluaako elämältä jotain muuta.

Kohdehenkilöt näyttäytyvät aktiivisina toimijoina väkivallasta irtautumisprosessissa (ks. myös Viikki-Ripatti 2011). Lähes kaikki tutkittavat olivat sitä mieltä, että muutos lähtee itsestä, eikä kenenkään ulkopuolisen toimesta. Silti esimerkiksi läheisten antama tuki on ollut tarpeen ja se on otettu vastaan muutosprosessissa. Toisaalta se on ollut hyvin haastavaa, sillä muutosprosessin lisäksi tutkittavat ovat joutuneet rakentamaan ihmissuhteet uudelleen ja lunastamaan ihmisten luottamuksen. Käsittelen tässä tuloksia yhteenvetomaisesti. Tarkempi analyysi haastattelukatkelmineen löytyy artikkelista.

5.1 Tunteet ja kuuluminen merkityksellisimpinä kyvykkyyksinä

Merkityksellisimmiksi kyvykkyyksiksi väkivallasta irrottautumisessa nousivat *tunteet* ja *kuuluminen*. Kaikkien tutkittavien henkilöiden kohdalla väkivallasta irrottautumisprosessiin oli vaikuttanut kuuluminen ja tunteet. Näiden kyvykkyyksien käyttäminen vaati ensin myötätunnon kokemista jonkun toisen ihmisen tai jopa eläimen taholta. Näin ollen myötätunnon kokemus auttoi kohdehenkilöitä itse näyttämään tunteensa muille ja pitämään huolta muista ihmisistä. Ihmisellä on tarve tulla nähdyksi ja arvostetuksi arvokkaana yksilönä. Tämän tarpeen täyttymättä jääminen voi johtaa kunnioituksen hakemiseen väkivalloin ja samalla sen täytyminen on edellytys myös väkivallasta irtautumiselle. (Manninen 2010; Äärelä 2012.) Myötätunnon kokemus sitoo yhteen nämä kaksi kyvykkyyttä.

Tunteet tulivat esille kolmen haastateltavan kohdalla. Haastateltavat kertoivat heille tärkeistä ihmisistä, kokemuksista ja tunteista, jotka olivat laittaneet miettimään elämän suuntaa ja merkitystä. Näitä tärkeitä ihmisiä olivat omat lapset ja vanhemmat. Teemulla lapsen syntyminen oli saanut aikaan elämäntapamuutoksen. Oman lapsen syntymän kokeminen oli ollut niin voimakas kokemus, että se sai Teemun miettimään lapselle turvallisempaa kasvuympäristöä ja lapsuutta. Tämä havainto tuki Margit Kynkään omassa väitöstutkimuksessaan tekemää havaintoa siitä, että jälkikasvulle halutaan paremmat elämän eväät kuin itsellä on lapsena ollut (Kyngäs 2000, s. 200). Tätä kautta Teemu sai irrotettua itsensä jengiin kuulumisesta. Tämä liittyy Nussbaumin toiseen kyvykkyyteen eli kuulumiseen. Heikki ja Micke muistelivat ensimmäistä vankilasta käsin tapahtunutta yhteydenottoa vanhempien kanssa. Heikille ja Mickelle oli merkittävä seikka se, että vanhemmat eivät hylänneet lastaan heidän teoistaan huolimatta. Vanhempien pyyteeton rakkaus antoi heille kiinnostuksen vankilan ulkopuoliseen elämään ja selviytymiseen vankilassaoloajasta.

5.2 Aistimukset, mielikuvitus ja ajattelu

Aistimukset, mielikuvitus ja ajattelu oli kolmelle tutkittavalle henkilölle tärkeä kyvykkyys väkivallasta irti pääsemisessä. Kaikille näille henkilöille tämä kyvykkyys näyttäytyi kirjoittamisen muodossa. Sekä Teemu, Micke että Heikki ovat käsitelleet tunteita kirjoittamisen avulla ja opetelleet ilmaisemaan niitä. Mickelle kirjoittaminen on ollut aggressioiden purkamisen keino. Hän on joutunut lapsuudessaan kokemaan traumaattisia asioita kotimaassa olleen sodan vuoksi. Myös Honkatukian ja Suurpään tutkimuksessa oli osallisina miehiä, jotka ovat lähteneet kotimaastaan kriisiolosuhteiden vuoksi. Osa näistä miehistä piti traumaattisia kokemuksia suorana syynä rikoskäyttäytymiseen. Kuten Micke, myös Honkatukian ja Suurpään tutkimukseen osallistuneet maahanmuuttajataustaiset miehet ovat pitäneet tunteiden ilmaisemista vaikeana kovan kuoren muodostamisen vuoksi. Haastateltavat pitivät väkivaltaista käytöstä kovan maineen rakentamisen välineenä. Tällä tavoin pojat voivat parantaa asemiaan maskuliinisuuden hierarkiassa. (Honkatukia & Suurpää 2012, s. 134–135, 139.)

Heikki puolestaan on saanut kirjoittamisen kautta pyydettyä anteeksi ihmisiltä, joita hän on teoillaan loukannut. Anteeksiannolla on ratkaiseva merkitys eheytyemisessä, jotta ihminen voi oppia elämään itsensä ja tekojensa kanssa. Anteeksianto nousi merkitykselliseksi seikaksi myös Timosen tutkittavilla. He toivoivat, että voisivat saada anteeksi myös läheisil-

tään. Anteeksiantaminen ja -saaminen ovat edellytyksenä muuttumiseen ja elämän jatkamiselle eteenpäin. (Timonen 2009, s. 129–131.)

5.3 Käytännöllinen viisaus

Käytännöllinen viisaus tarkoittaa Nussbaumin teoriassa ihmisen kykyä muodostaa käsitys hyvästä, ja että hän sitoutuu harjoittamaan kriittistä pohdintaa oman elämän suunnittelussa. Ainakin kaksi haastateltavista sanoi suoraan, että oma tahto ja itsekuuri ovat olleet merkityksellisiä asioita muutoksessa. Heidän mielestään kukaan muu ihminen ei voi sitä päätöstä toisen puolesta tehdä. Vanhemmat vangit ajattelevat suuremmalla todennäköisyydellä, että vankilareissu jää heidän viimeiseksi. Tällaiseen asenteeseen vaikuttaa suuresti vangin ikä. Vangit alkavat ajatella ja haaveilla muunlaisesta elämästä, mitä he eivät ole vielä kokeneet. Juha Kääriäinen (1994, s. 111–112, 116, 179) käsitteli omassa tutkimuksessaan Neal Shoverin tutkimusta, jossa Shover havaitsi, että rikollisten asenteet muuttuvat rikosuran kestäessä optimismista kielteiseksi, sillä rikollinen huomaa, että alamaailma ei tarjoakaan menestystä. Kääriäisen tutkimuksessa puolestaan vanhemmat miehet pitivät rikosten tekoa jo niin vanhana tapana, että siitä on vaikea päästä eroon. Lisäksi heillä ei ollut mitään menetettävää, kuten perhettä, jonka vuoksi heillä olisi ollut motivaatiota katkaista rikollinen ura. Silti myös nämä vanhemmat miehet toivoivat, että kuluneesta vankilareisusta tulisi viimeinen.

5.4 Leikki kyvykkyytenä

Nussbaumin kyvykkyysskategoriansa *leikki* tarkoittaa kykyä nauraa ja nauttia vapaa-ajan harrastuksista. Micke kertoi haastattelussa pyrkineensä tuomaan arkeensa jo vankilassaoloaikana huumoria ja iloa. Tästä esimerkkinä hän kertoi tanssineensa katuharjan kanssa vankilan pihaa lakaistessa. Teemulle leikki puolestaan näyttäytyi liikunnan muodossa, jonka kautta hän on pystynyt purkamaan aggressioita. Myös Tomille liikunta on ollut aina tärkeää. Varsinkin vankeusaikana siitä on muodostunut hänelle tietynlainen rituaali, sillä hänellä kuluu suurin osa päivästä treenaamiseen ja ruuanlaittoon. Rituaalit ovat hyväksi, sillä ne tuovat turvallisuuden tunnetta arkeen sekä valmistavat tietyllä tapaa siviiliä varten. Myös Laubin ja Sampsonin tutkimuksessa rikollisuudesta irrottautujat pitivät päivittäisiä rutiineja tarpeellisina, sillä ne toivat elämään rakennetta ja merkityksellisyyttä (Laub & Sampson 2001, s. 49).

5.5 Muut lajit

Muut lajit eli ihmisen kykyä elää huolehtien ja yhteydessä luontoon näkyi Teemun ja Heikin kohdalla tärkeänä tekijänä eheytymisprosessissa. Teemulle metsä oli henkisesti tärkeä, mutta siinä oli mukana myös fyysinen aspekti. Kaupungista kauemmaksi muuttaminen teki helpommaksi uuden elämän aloittamisen ilman jengin fyysistä vaikutusta. Tämä ajatus lähenee myös Nussbaumin ruumiin koskemattomuuden kykyä. Teemulle riitti entisistä kaverista irti pääsemisessä vain kaupunginosan vaihtaminen. Myös Heikki ja Tomi mainitsivat muutoksen edellytykseksi välien katkaisemisen vanhoihin kavereihin ja jopa paikkakunnan vaihtamisen. Tämä tukee myös Timosen tekemiä havaintoja omassa tutkimuksessaan. Kaveripiirin vaihtaminen on tärkeää, sillä muut eivät ehkä hyväksy muutosta ja pyrkivät haastamaan muutokseen pyrkivän takaisin rikolliseen elämäntapaan. Tätä kautta tutkittavat havaitsivat, että asioihin voi itse vaikuttaa. (Timonen 2009, s. 125–126.) Myös Viikki-Ripatin tarkastelemassa Andreas Aresti ym. tutkimuksessa rikollisuudesta irrottautuneet katkaisivat siteensä aiemmin merkitykselliseen ryhmään, jonka myötä tutkittavat alkoivat itse kontrolloida omaa elämää ja loivat uutta, mielekästä identiteettiä.

Heikille luonto on ollut tärkeä paikka lapsesta saakka, sillä hänen lapsuudessaan perheellä oli paljon eläimiä, joista haastateltava piti huolta. Toisaalta luonto näyttäytyy myös pako-paikkana, kuten hän itse mainitsee. Hän on ollut lapsena koulukiusattu, joten luonto toimi hänelle henkireikänä. Haastateltava kertookin, että ”sit mää huomasin, että mää lähin met-tään, kun oli paha olo.” Haastateltava oli hyvä urheilussa, jota hän treenasi juoksemalla metsässä. Menestyksen kautta hän vahvisti kiusaamisen takia kolhiintunutta itsetuntoa. Luonnon merkitys on jatkunut henkilön myöhempäänkin elämään ja auttanut häntä selviytymään myös väkivaltaisesta elämästä.

5.6 Hengellisyys kyvykkyytenä

Tutkimustuloksista nousi tärkeäksi kyvykkyydeksi myös *hengellisyys*, jota ei ole Nussbaumin kyvykkyyksien listassa. Kolmen tutkittavan kohdalla hengellisyys tai uskonnollisuus näkyi selvästi yhtenä merkittävänä kyvykkyytenä väkivallasta irtautumisessa. Teemu sai meditaation avulla käytyä läpi omaa elämänsä, josta seurasi, että hän on kasvanut henkisesti. Sitä kautta hän on saavuttanut kuulumiseen liittyvän sosiaalisen perustan itsekun-nioitukseen ja kyvyn arvostaa itseään. Heikki puolestaan osallistui vankilassa ollessaan aktiivisesti hengellisiin tilaisuuksiin ja kertookin haastattelussa sen olleen ”osa sitä selviy-

tymistarinaa”. Micken elämään uskonnollisuus on kuulunut aina jo hänen taustansa puolesta.

6 POHDINTA

Teemu, Micke, Tomi ja Heikki ovat kyenneet muutokseen ongelmista huolimatta. He ovat aikuistuneet ja ottaneet vastuuta omasta elämästään. Heillä ei ole enää nuoruuteen liittyvää uhoamista ja näyttämisen halua, eikä heidän elämäänsä enää kuulu jengiytyminenkään. Vaikka kohdehenkilöt olivat haastattelun aikana muutosvaiheessaan eri tilanteissa, heidän muutoksensa näkyy ajatuksissa, teoissa, asenteissa ja identiteetissä (ks. Timonen 2009, s. 89–91). Muutosprosessiin on toisten kohdalla kuulunut epäonnistumisia, mutta nekin on voitettu. Miesten elämässä on havaittavissa jatkuvuutta ongelmista huolimatta. Miesten tulevaisuuden toiveet ovat arkisia, sillä he toivovat tavallista elämää: työtä, perheen ja kotitalaisen toimeentulon.

Tutkielmani kohdehenkilöt ovat elävä esimerkki siitä, että muutos on mahdollinen. Tämän vuoksi haluan antaa tutkielmallani toivoa niille, jotka ovat muutoksen ja päätöksen kynnyksellä. Yleensä väkivaltaa käsittelevät tutkimukset sisältävät lukuja ja syitä. Toivon aspektia niistä on hyvin vaikea löytää. Tämä tutkimus poikkeaa tästä. Toivottavasti tulokset myös vähentävät ihmisten ennakkoluuloja vankeja kohtaan. Usein vankeihin suhtaudutaan negatiivisesti ja vangeille muodostunut stigma poistuu hyvin hitaasti, jos ollenkaan. Toivon, että tämän tutkimuksen myötä ihmiset antaisivat toisilleen toisen mahdollisuuden. Ihmisten on tärkeää myös huomata toisten menneisyys. Historiaan liittyvä tyypillinen fraasi: ”Jotta ymmärtäisimme nykyisyyden, on tiedettävä menneisyys”, pitää ihmistenkin osalta paikkansa. Ihmisiä ei saisi tuomita pelkästään tekojen kautta pohtimatta niihin johtaneita prosesseja. Toisen mahdollisuuden antaminen avaa tietä toisen arvostamiselle ja sellaiselle asenteelle, että toimitaan paradoksaalisesti ikään kuin ihmisellä ei olisi historiaa, vaan hänen toimintaansa ja arvojaan tarkastellaan nykyhetkessä. Kertomustensa muille jakamisen kautta tutkittavat ovat ehkä pystyneet paremmin ymmärtämään ja hyväksymään itsensä, ja antamaan toivoa muille, vaikka eivät tekoja itselle antaisikaan anteeksi. Voidaan myös sanoa, että tutkimuksella on ollut myös hyötyä osalle haastateltavista. Heikin kohdalla tutkimukseen osallistuminen johti yhteistyöhön haastattelijan kanssa kouluilla tehtävään väkivallan ja päihteiden vastaiseen työhön. Tämä on konkreettinen esimerkki siitä, että tutkimuksella voi olla yhteiskunnallista vaikutusta.

Kuten Nussbaum on todennut, hänen teoriansa ei ole yleispätevä, vaan se on avoin muutoksille ja kulttuuriselle erilaisuudelle. Aineistosta nousikin esille uusi kyvykkyys, hengel-

lisyys/uskonollisuus, joka kahden haastateltavan kohdalla vaikutti muutokseen. Viikki-Ripatti käsittelee artikkelissaan Ryan Schroederin & John Franan tutkimuksen, jossa uskonto ja hengellisyys auttoivat myös tutkittavia irrottautumaan rikollisuudesta. Tutkijoiden tavoitteena oli uskonnon ja/tai hengellisyyden hyödyntäminen emotionaalisenä coping-keinona. Tätä yhteyttä tutkiessa pitäisi tarkemmin eritellä tekijöitä, jotka helpottavat rikoksista irrottautumista. Lisäksi hengellisyys ja uskonollisuus käsitteinä tulisi määritellä ja erottaa toisistaan. Schroederin & Franan tutkittavien kertomuksissa uskonollisuus ja hengellisyys tulivat esiin liittyen syntien anteeksiantoon, toivon paremmasta tulevaisuudesta ja yhteydestä korkeamman voiman kanssa. Tutkijoiden mukaan uskonnon ja hengellisyyden vaikutuksesta on vähän tutkittua tietoa. Tämä voisikin olla yksi jatkotutkimuksen aiheista. (Viikki-Ripatti 2011, s. 214.)

Toinen mahdollinen jatkotutkimuksen arvoinen seikka olisi verrata desistanssiprosessin alkuvaiheessa ja prosessissa pidemmällä olevia ihmisiä toisiinsa. Nimittäin Viikki-Ripatti viittaa Deirdre Healyn tutkimukseen, jossa desistanssin alkuvaiheessa olevat ihmiset eivät omaksuneet vahvaa toimijuutta. He olivat epävarmoja ja huolissaan normaalin identiteetin saavuttamisen keinoista. Tätä ongelmaa ei ollut puolestaan Shadd Marunan tutkimuksessa, jossa haastateltavat olivat pidemmällä desistanssissa. Desistanssin mittaus tehdään yleensä pyytämällä entisiä rikoksentekejiä kertomaan rikoksettomana pysymisestä (going straight). Tutkittavilla on ollut aikaa työstää kokemuksiaan uuteen identiteettiin nähden sopiviksi. Siksi olisikin tärkeää tutkia, miten rikoksentekeijät näkevät desistanssiprosessin aivan prosessin alkuvaiheessa. (Viikki-Ripatti 2011, s. 217.) Tutkielmassani olisi voinut olla mahdollista tutkia tästä näkökulmasta, sillä haastateltavien joukossa oli molemmista prosessin vaiheista.

Kasvatustyössä toimivia silmällä pitäen tutkimus antaa vahvistusta siihen, että jokainen voi arjessa omalla välittämisellään puuttua asioihin ja pelastaa lapsia ja nuoria ongelmiin ajautumiselta. Noora Ellosen tekemän tutkimuksen mukaan nuorten masennusta ja aktiivista rikekäyttäytymistä voidaan jossain määrin ehkäistä yhteisöllisen sosiaalisen tuen ja kontrollin avulla. Poikien riskiä rikekäyttäytymiseen voitiin ehkäistä kontrolloivammalla koulu yhteisöllä. Ellosen tutkimuksen pääsanomana on, että nuorten pahoinvointia voidaan ehkäistä panostamalla koulun sosiaaliseen ilmapiiriin. (Ellonen 2008, s. 94–96.) Välittämisen eetoksen ja toista kunnioittavan ilmapiirin luominen koulu yhteisöön antaa jokaisen yksilön olla erilaisuudessaankin arvokas.

KIRJALLISUUS

Aaltonen, T. & Leimumäki, A. (2010). Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 119–152.

Alasuutari, P. (2007). *Laadullinen tutkimus*. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Anand, P., Hunter, G. & Smith, R. *Capabilities and Well-Being: Evidence Based on the Sen-Nussbaum Approach to Welfare*. Springer 2005. Haettu 5.4.2013, sivustolta <http://philosophy.uchicago.edu/faculty/files/nussbaum/Capabilities%20and%20Well-Being%20Evidence%20Based%20on%20the%20Sen-Nussbaum%20Approach%20to%20Welfare.pdf>

Duodecim Terveyskirjasto. Haettu 7.2.2014 osoitteesta: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=ont00039

Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050767>

Ellonen, N. (2008). *Kasvuyhteisö nuoren turvana*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy.

Heikkinen, H. L. T. (2001). Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 116–132.

Honkatukia, P. & Suurpää, L. (2012). Kenen ääni kuuluu? Neuvottelija nuorten miesten rikollisuudesta ja rasismista. Teoksessa Keskinen, S., Vuori, J. & Hirsiaho, A. (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 121–152.

Huuki, T. (2010). *Koulupoikien statustyö väkivallan ja välittämisen valokiilassa*. Tampere: Juvenes Print.

Jokinen, A. (2003). Miten miestä merkitään? Teoksessa Jokinen A. (toim.) *Yhdestä puusta. Maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Tampere: Juvenes Print-Tampereen Yliopistopaino Oy.

Järvelä, S., Kääriäinen, J. & Valokivi, H. (2002). *Lainrikkojien projektit 1996–2002. Projektiselvitys Yhteistyössä rikoksettomaan elämään -hankkeelle*. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Keane, J. (2004). *Violence and democracy*. Haettu Ebrary-kokoelmasta 11.11.2013.

Kiilakoski, T. (2009). *Viiltoja. Analyysi kouluväkivallasta Jokelassa*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 28. Haettu osoitteesta: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/viiltoja.pdf>

Kivivuori, J. (2008). *Rikollisuuden syyt*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kortteinen, M. (1992). *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Kuula, A. & Tiitinen, S. (2010). Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Ruusuvoori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 446-459.

Kyngäs, M. (2000). *Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikosentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä*. Rovaniemi: Lapin Yliopistopaino 2000.

Kääriäinen, J. (1994). *Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista*. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 52/2012.

Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. (1998). *Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation*. USA: Sage Publications. Haettu elektroniset kirjat-tietokannasta.

López, J. (2012). *Capabilities Approach and its contribution to Gender and Women's Studies*. Oulu University.

- Lynch, K., Baker, J. & Lyons, M. (2009). *Affective Equality, Love, Care and Injustice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Manninen, S. (2010). *Iso, vahva, rohkee – kaikenlaista. Maskuliinisuudet, poikien valta-hierarkiat ja väkivalta koulussa*. Tampere: Juvenes Print.
- Manninen, S. (2013). *Masculinity and respect in flux: Olli's story*. Haettu osoitteesta: <http://www.tandfonline.com/eprint/ChHPhJbGimpjpgWz7jpn/full>
- Maslow, A. (1987). *Motivation and personality*. New York : Harper Collins.
- Miller, R. L. (2000). *Researching Life Stories and Family Histories*. London: Sage. Haettu elektroniset kirjat-tietokannasta.
- Nikander, P. (2010). Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 432–445.
- Nussbaum, M. C. (2000). *Women and Human Development. The Capabilities Approach*. Cambridge University Press.
- Nussbaum, M. C. (2006). *Frontiers of justice. Disability, nationality, species membership*. Cambridge: Harvard University Press.
- Nussbaum, M. C. (2010). *Taloukasvua tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee humanis-tista sivistystä*. Princeton University Press.
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: the human development approach*. Haettu Ebrary-kokoelmasta.
- Pajuoja, J. (1993). Marginalisoituminen ja rikos. Teoksessa Laine, M. (toim.) *Vankien so-siaalinen asema*. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 9–18.
- Pöysä, J. (2010). Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tam-pere: Vastapaino, 153–179.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative Methods for the Human Sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Ronkainen, S. (1998). *Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa – Tutkimuksen katveet valokeilassa*. Helsinki: Naistutkimusraportteja 2/98.

Ronkainen, S. (2013). *Väkivallalla on sosiaalinen ydin*. Haettu 3.2.2014 osoitteesta: <http://www.uutistamo.fi/vakivallalla-on-sosiaalinen-ydin/>.

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Ruusuvuori, J. (2010). Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 424–431.

Sen, A. (1985). *Commodities and Capabilities*. North-Holland, Amsterdam.

Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

Sunnari, V., Heikkinen, M. & Kangasvuo, J. (2002). *Gendered and Sexualised Violence in Educational Environments*. Oulu: Oulun yliopistopaino.

Timonen, H. (2009). *Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen*. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Viikki-Ripatti, S. (2011). Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa Lavikkala, R. & Linderborg, H. (toim.) *Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print, 197–226.

Vilkko, A. (1988). *Tarina tarinasta. Erään naisomaelämäkerta-aineiston tarkastelua*. Helsinki: Yliopistopaino.

Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. (2005). Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A. Zwi, A. B. ja Lozano, R. (toim.) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy. [Online viitattu 19.2.2012], Saatavilla pdf-muodossa: <URL: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf

LIITE

Kuvio 1. Tutkittavien väliset erot eri elämänalueilla.

	Teemu	Micke	Tomi	Heikki
SOSIAALISET ONGELMAT, KASVUYMPÄRISTÖ	<ul style="list-style-type: none"> alkoholin käyttöä väkivaltaa 	<ul style="list-style-type: none"> viisilapsinen perhe Kosovosta Sodan takia joutunut kokemaan väkivaltaa koulussa opettajien taholta 	<ul style="list-style-type: none"> päihteitä, kotiväkivaltaa 	<ul style="list-style-type: none"> ”normaali” perhe: äiti, isä ja sisarukset
ASUMINEN	<ul style="list-style-type: none"> äidin kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> evakkoon sodan takia perheen kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> koti, mutta myöhemmin muutti isovanhempien luo 	<ul style="list-style-type: none"> muutama muutto asuminen kaupungissa ja maalla
PERHEEN HOIVAVASTUU	<ul style="list-style-type: none"> äiti täti 	<ul style="list-style-type: none"> äiti ja isä myös lapset tehneet töitä hankkiakseen perheelle rahaa 	<ul style="list-style-type: none"> äiti isä kävi ongelmista huolimatta töissä 	<ul style="list-style-type: none"> äiti ja isä
LAPSEN ONGELMIEN ALKU	<ul style="list-style-type: none"> alakoulu 	<ul style="list-style-type: none"> 14–15-vuotiaana tunteista ei ole puhuttu kuin vasta Suomessa psykologille huumeet 	<ul style="list-style-type: none"> 15-vuotiaana huumeet väkivaltaa 	<ul style="list-style-type: none"> alakoulu koulukiusattu kouluväkivaltaa
MUUTOS VÄKIVALLASTA VÄKIVALLATTOMUUTEEN	<ul style="list-style-type: none"> lasten syntymä 	<ul style="list-style-type: none"> äiti → välittäminen vankilan karuus 	<ul style="list-style-type: none"> oma tahto vankila pysäyttää 	<ul style="list-style-type: none"> vankila pysäyttää terapia oma tahto perheen tuki opinnot
TYÖ	<ul style="list-style-type: none"> kyllä 	<ul style="list-style-type: none"> ei 	<ul style="list-style-type: none"> ei 	<ul style="list-style-type: none"> kyllä
KOULUTUS	<ul style="list-style-type: none"> monia koulutuksia 	<ul style="list-style-type: none"> ei koulutusta 	<ul style="list-style-type: none"> koulutus 	<ul style="list-style-type: none"> monta tutkintoa

SUHTEET VANHEMPIIN	<ul style="list-style-type: none"> • äitiin ok • isästä ei tietoa 	<ul style="list-style-type: none"> • todella hyvät 	<ul style="list-style-type: none"> • huonot • äidin kanssa yhteydessä jonkin verran 	<ul style="list-style-type: none"> • hyvät
YSTÄVÄT	<ul style="list-style-type: none"> • osa vanhoja kavereita 	<ul style="list-style-type: none"> • muutamia 	<ul style="list-style-type: none"> • muutama hyvä ystävä • entisiin kavereihin välit poikki 	<ul style="list-style-type: none"> • ihmisiin tutustuminen uudestaan
HARRASTUKSET	<ul style="list-style-type: none"> • kamppailulajit • politiikka 	<ul style="list-style-type: none"> • kirjoittaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • sali 	<ul style="list-style-type: none"> • lukeminen • luonto • musiikki
TULEVAISUUDEN TOIVEET	<ul style="list-style-type: none"> • opiskelu • lautamieheksi? 	<ul style="list-style-type: none"> • liikemies? parturi? • rikollisuuden ehkäisytyö 	<ul style="list-style-type: none"> • haluaa töitä • päihteettömyys • lapsia? 	<ul style="list-style-type: none"> • perheen parissa